

პიროვნების ფსიქოლოგია

ზოგადი მიმოხილვა

პერსონოლოგია – მეცნიერება ადამიანის შესახებ

”ყოველი ადამიანი გარკვეული ასპექტებით (ა) ჰგავს ყველა სხვა ადამიანს, (ბ) ზოგიერთ სხვა ადამიანს და (გ) არ ჰგავს არც ერთ სხვა ადამიანს” (Murray H. , 2008) .

სარჩევი

შესავალი.....3

პიროვნების ფსიქოლოგია: წარსული და აწმყო.....4

 ღარბის ფორმირება.....5

 თანამედროვე პიროვნების ფსიქოლოგიის განვითარების ეტაპები7

 პერიოდი 1: ისტორიული საფუძვლები - 1930 წლამდე7

 პერიოდი 2: სისტემების ფორმირება - 1930-1950.....8

 პერიოდი 3: კონსტრუქტების შემუშავება - 1950-19709

 პერიოდი 4: ეჭვები და ახალი ნდობა - 1970-დღემდე..... 10

პიროვნების ფსიქოლოგია და ფსიქოლოგიის სხვა ღარბები 10

პიროვნების ფსიქოლოგიის სტრუქტურა 12

პიროვნება, როგორც მეცნიერული კვლევის სფერო..... 14

პიროვნების ცნება 15

 ტიპიის ეტიმოლოგია..... 15

 რა არის პიროვნება 16

 ალტერნატიული პასუხები 16

პიროვნების ცნების ოლპორტისეული კლასიფიკაცია და მისეული ბამარტება 18

 ძირითადი, რაც საერთოა ყველა განსაზღვრებისთვის..... 19

პიროვნების ფსიქოლოგიის ძირითადი მიმართულებები 20

 ფსიქოლინამიკური თეორიები..... 20

ბიჰევიორიზმი.....	20
ჰუმანიზმი.....	20
სოციალური დასწავლის თეორიები.....	21
სიტუაციონიზმი.....	21
პიროვნების თეორია: მიმოხილვა.....	21
რა არის თეორია.....	21
თეორიის კომპონენტები.....	23
თეორიის ფუნქციები.....	24
რა არის პიროვნების თეორია.....	25
პიროვნების თეორიის ფუნქციები.....	26
ახსნა.....	26
პროგნოზირება.....	27
პიროვნების თეორიები და სხვა ფსიქოლოგიური თეორიები.....	28
პიროვნების თეორიის შეფასების კრიტერიუმები.....	29
ვერიფიცირებადობა (შემოწმებადობა).....	29
ვერისტიკული ღირებულება.....	30
შინაგანი შეთანხმებულობა.....	31
ეკონომიურობა.....	31
მოცულობის დიაპაზონი (შესასწავლ მოვლენათა დიაპაზონის სიფართოვე).....	32
ფუნქციონალური მნიშვნელობა.....	32
პიროვნების თეორიის კომპონენტები.....	33
პიროვნების სტრუქტურა.....	34
პიროვნების ნიშანთა კონცეფცია.....	34
პიროვნების ტიპთა კონცეფცია.....	35
პიროვნების დინამიკა.....	36
პიროვნების განვითარება.....	36
ფსიქოკატოლოგია.....	38
ფსიქიკური ჯანმრთელობა.....	39
პიროვნების შეცვლა თერაპიული ჯემოქმედებით.....	40
პიროვნების ფსიქოლოგიის ორი ძირითადი მიმართულება.....	41
ბოლფრიდ ვილჰელმ ლინგნიცი (1646-1716).....	43

№16 ლ(ო)პი (1632-1702).....	44
გამოყენებული ლიტერატურა.....	45

შესავალი

კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე ადამიანების წინაშე წამოჭრილი პრობლემებიდან ყველაზე რთული, ამოუცნობი და ძნელად გადასაჭრელი, ალბათ, თავად ადამიანის ბუნების ამოცანა რჩება. ზუსტი და ნათელი პასუხი მუდმივად გვისხლტება ხელიდან მიუხედავად იმისა, რომ კვლევა მრავალი მიმართულებით მიმდინარეობს და ურიცხვი კონცეფციაა შექმნილი. არსებით სირთულეს ქმნის ის ფაქტი, რომ ყველანი ძალზე განსხვავდებით ერთმანეთისგან. ადამიანები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან არამარტო გარეგნობით, ფიზიკური მონაცემებით, არამედ ქცევებითაც, რომელიც ხშირად ესოდენ რთული და არაპროგნოზირებადია. დედამიწაზე მცხოვრებ 5 მილიარდზე მეტ ადამიანში არ მოიძებნება ორი სრულიად იდენტური ადამიანი. ეს უზარმაზარი განსხვავებები ართულებს, თუ საერთოდ შეუძლებელს არ ხდის, იმ ზოგადის, საერთოს დადგენის ამოცანას, რაც აერთიანებს ადამიანთა რასის წარმომადგენლებს. მაგალითისთვის ავიღოთ თავგადადებული მეცნიერი, სისხლის სამართლის დამნაშავე, ბერი, კორუმპირებული ჩინოვნიკი და მაღალი რანგის ოფიცერი. ძნელი წარმოსადგენია, რომ ამ ადამიანებს ქსოვილებისა და ორგანოების გარდა კიდევ რაიმე აქვთ საერთო, მაგალითად, “ადამიანის ბუნების” რაღაც თავისებურებები, ხოლო როცა მეცნიერული ძიების ჰორიზონტები სხვადასხვა კულტურათა კვლევამდე ფართოვდება, აღმოვაჩინებთ ძირეულ ღირებულებათა, მისწრაფებათა და ცხოვრების სტილის უფრო მეტ მრავალფეროვნებას (Хелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების მეცნიერული კვლევით დაკავებულია თანამედროვე ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი დარგი, რომელსაც პიროვნების ფსიქოლოგია ჰქვია.

როგორც მაკადამსი ამბობს (2006), პიროვნების ფსიქოლოგია დღესდღეობით ის აღარ არის, რაც ადრე იყო. დასაწყისში ფროიდიანელები ებრძოდნენ იუნგეანელებს, ბიჰევიორისტები ჰუმანისტების წინააღმდეგ ჯანყდებოდნენ და ყველა მათგანი პიროვნების შესახებ ერთ-ერთ დიდ თეორიას ირჩევდა და ყველანაირი ხერხით ცდილობდა მის დაცვას. პიროვნების ფსიქოლოგიის განვითარების ისტორიაში დადგა მომენტი, როდესაც გაცნობიერებულ იქნა, რომ პიროვნების კვლევა ადამიანებისთვის, მათი ქცევის პროგნოზირების მიზნით, უსარგებლო იარაღების მიწებებას დაემსგავსა. ასევე, აღმოჩნდა, რომ ეს იარაღები სულაც ვერ წინასწარმეტყველებენ ქცევას. შემდეგ დრამატულად შეიცვალა ვითარება. ბოლო 25 წლის მანძილზე პიროვნების ფსიქოლოგია ვიტალურ და მომზიბვლელ დარგად იქცა, რომელიც ახალი თეორიული ინსაიტებითა და მნიშვნელოვანი აღმოჩენებით გამდიდრდა, რომლებიც სწორედ იმას ასახავენ, თუ რას ნიშნავს, იყო *პიროვნება* თანამედროვე სამყაროში. დღესდღეობით პიროვნების ფსიქოლოგია, სოციალურ

ფსიქოლოგიასთან, კლინიკურ ფსიქოლოგიასთან, ცხოვრების მანძილზე განვითარების კვლევებთან და კოგნიტურ ნეირომეცნიერებასთან მჭიდრო კავშირში, პირველი და წამყვანი დარგია პიროვნების კვლევაში. ცხადია, პიროვნებებისთვის არაფერია იმაზე საინტერესო (და მნიშვნელოვანი), ვიდრე თავად პიროვნება (McAdams, D. P., 2006).

ამრიგად, პიროვნების ფსიქოლოგია მთლიანი პიროვნების მეცნიერული შესწავლაა (McAdams, D. P., 1996). პიროვნების ფსიქოლოგიის მიზანია ადამიანის ინდივიდუალობის მეცნიერულად სანდო ახსნა — როგორ ხდება, რომ ადამიანების (ა) ჰგვანან ყველა სხვა ადამიანს, (ბ) ჰგვანან ზოგიერთ სხვა ადამიანს და (გ) არ ჰგვანან არავის (Kluckhohn and Murray, 1953 ციტირებულია წყაროში McAdams Den, 2005). შესაბამისად, პიროვნების ფსიქოლოგიას აინტერესებს ადამიანის ბუნების როგორც სახეობრივთვის ტიპური მახასიათებლები, ისე — ადამიანებს შორის არსებული ინდივიდუალური განსხვავებები, თუმცა, აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ სფეროში მიმდინარე კვლევები, ძირითადად, ინდივიდუალურ განსხვავებებზე ფოკუსირდება (McAdams, 2005). რა ძირითადი და ყველაზე მნიშვნელოვანი ინდივიდუალური განსხვავებები არსებობს ადამიანთა ფსიქოლოგიურ და სოციალურ ცხოვრებაში? თანამედროვე პიროვნების ფსიქოლოგია ინდივიდუალური განსხვავებების სამ ძირითად კლასზე ანუ დონეზე ფოკუსირდება, ესენია: დისპოზიციური ნიშნები, დამახასიათებელი ადაპტაციები და ინტეგრაციული ცხოვრებისეული ისტორიები (McAdams, D. P., 2006).

პიროვნების ფსიქოლოგია: წარსული და აწმყო

ადამიანის ინდივიდუალობაზე მეცნიერული ფოკუსი განასხვავებს პიროვნების ფსიქოლოგიას ფსიქოლოგიის ყველა სხვა მიმართულებისგან და, ზოგადად, სოციალური მეცნიერებებისგან. ის კვლევა-ძიების ცენტრში ათავსებს ინდივიდუალურ პიროვნებას და მას ანალიზის ძირითად ერთეულად განიხილავს. თანამედროვე პიროვნების ფსიქოლოგია იმის მემკვიდრეა, რასაც ფსიქოლოგიის ისტორიკოსი დანიელ რობინსონი "რენესანსის ჰუმანიზმს"¹ უწოდებს. რობინსონი წერს, რომ თანამედროვე მეცნიერებამ, უემოციო ობიექტურობითა და რედუქციონიზმისკენ სწრაფვით, საბოლოო ჯამში, უარყო რენესანსის ჰუმანიზმი, თუმცა, პიროვნების ფსიქოლოგია დინების საწინააღმდეგოდ წავიდა. პიროვნების ფსიქოლოგისთვის მეცნიერული კვლევა-ძიება ადამიანისთვისაა მოწოდებული. უცვლელი ფოკუსით ინდივიდზე, პიროვნების ფსიქოლოგიამ უნიკალური და ექსტრაორდინალურად მნიშვნელოვანი ადვილი დაიკავა მეცნიერების სამყაროში (McAdams, D. P., 2006).

¹ XVI საუკუნის მსოფლმხედველობა, რომელიც აღიარებდა "ადამიანის ღირსებას და იმას, რომ სამყარო ადამიანისთვის შეიქმა" (Robinson, 1981, გვ. 171, ციტირებულია წყაროში McAdams, 2006).

ღარბის ფორმირება

პიროვნების ფსიქოლოგია ამერიკული უნივერსიტეტების ფსიქოლოგიის დეპარტამენტების წიაღში დაიბადა 1930-იან წლებში. მიუხედავად იმისა, რომ პიროვნების ისეთი თეორეტიკოსები, როგორებიც იყვნენ ფროიდი, იუნგი და ადლერი, ამ დრომდე 30 წლით ადრე უკვე აქვეყნებდნენ თავიანთ ნაშრომებს, სწორედ 1930-იან წლებში გაერთიანდა კვლევის რამდენიმე მიმართულება და შექმნა ახალი აკადემიური დისციპლინა. ჟურნალის "ხასიათი და პიროვნება" (დღესდღეობით "პიროვნების ჟურნალი") პირველად 1932 წელს გამოიცა და მიზნად ისახავდა ხასიათის გერმანული კვლევების, პიროვნებებს შორის ინდივიდუალური განსხვავებების ბრიტანული და ამერიკული კვლევებისა (რომლებიც მოიცავდნენ შემთხვევის შესწავლას, კორელაციურ გამოკითხვებს, ექსპერიმენტებს) და თეორიული დისკუსიების სინთეზს (McAdams, D. P., 2006).

პიროვნების ფსიქოლოგიის ფორმალურ დაბადებად მიჩნეულია 1937 წელი, როდესაც გამოვიდა გორდონ ოლპორტის "პიროვნება: ფსიქოლოგიური ინტერპრეტაცია" — პირველი ნაშრომი, რომლიდანაც იწყება პიროვნების ფსიქოლოგიის ათვლა და რომელშიც ოლპორტი ჩამოაყალიბა თავისი ცნობილი განსაზღვრება (იხ. ქვემოთ ქვეთავი "პიროვნების ოლპორტისეული განმარტება"). ეს წიგნი პიროვნების ფსიქოლოგიაში ერთ-ერთ ძირითად წიგნად ითვლება დღემდე (McAdams, D. P., 2006), ვინაიდან, მიუხედავად იმისა, რომ მანამდე უკვე არსებობდა ტექსტები ფსიქიკური ჰიგიენის, პათოფსიქოლოგიის, ხასიათისა და პიროვნების შესახებ, ოლპორტი იყო პირველი, ვინც ექსპლიციტურად ჩამოაყალიბა მთლიანად პიროვნების ფსიქოლოგიის სფეროსი ხედვა და ის ისტორიულ და თანამედროვე ხელოვნებისა და მეცნიერების დარგების კონტექსტში მოათავსა. ოლპორტისთვის პიროვნების ფსიქოლოგია ინდივიდუალური პიროვნების შესწავლას წარმოადგენდა (McAdams, D. P., 2006).

ამავე დროს ჰარვარდის ფსიქოლოგიურ კლინიკაში მოღვაწეობდა ჰენრი მარეი, რომელმაც პერსონოლოგიის ბაზისური პრინციპები 1938 წელს გამოსულ ნაშრომში "პიროვნების კვლევა-ძიება" ჩამოაყალიბა (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

თუ ოლპორტისთვის ადამიანის გონება პოტენციურად რაციონალური და მოწესრიგებულია, მარეი ყურადღებას შედარებით ირაციონალურს, ვნებიანს, კონფლიქტებითა და ემოციებით მართულ ადამიანს უთმობს. მან ფროიდისა და იუნგის მოსაზრებების აკადემიურ ფსიქოლოგიაში შემოტანა სცადა. ისიც, ოლპორტის მსგავსად, პიროვნების მთლიანობის იდეის მომხრე იყო და, ასევე, ორივე თვლიდა, რომ ქცევა გარემოსა და პიროვნების ინტერაქციის ფუნქცია იყო, თუმცა, სრულიად განსხვავდებოდა ამ ორი ავტორის ცნებითი აპარატი (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

დასაწყისში პიროვნების ფსიქოლოგია დისიდენტური სფერო იყო ამერიკული ფსიქოლოგიის წიაღში (Hall & Lindzey, 1957, ციტირებულია წყაროში McAdams, 2006; Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997). 1930-იან წლებში ამერიკული ფსიქოლოგია ფოკუსირებული იყო ისეთი თემების კვლევაზე, როგორცაა ჩვევები, რეფლექსები და ცალკეული რეაქციები — ორგანიზმის ქცევის ბაზისურ მოლეკულურ ელემენტებზე. ამის

საპირისპიროდ, პიროვნების ფსიქოლოგია ჰოლისტური იყო და კვლევის ელემენტარულ ერთეულად მთლიან პიროვნებას აღიარებდა და თვლიდა, რომ ერთიანობა, თანმიმდევრულობა და მთლიანობა ადამიანის ცხოვრების არსებითი ნიშნებია (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997; McAdams, D. P., 2006). ამ პერიოდში ამერიკული ფსიქოლოგია ყველა ორგანიზმისთვის საერთო უნივერსალური კანონზომიერებების ძიებით იყო დაკავებული. ის მთლიანად ნომოტეტური წარმოწყობა იყო, რაც ნიშნავდა, რომ ქცევის ზოგადი პრინციპებისა და კანონების აღმოჩენასა და გადამოწმებას ისახავდა მიზნად. ამის საპირისპიროდ, პიროვნების ფსიქოლოგიას აინტერესებს ისიც, თუ როგორ განსხვავდებიან ადამიანები ერთმანეთისგან და ისიც, თუ როგორ ჰგვანან ისინი ერთმანეთს. ოლპორტი უფრო შორსაც წავიდა და თვლიდა, რომ მეცნიერმა ყოველი ინდივიდი პერსონალურად უნდა შეისწავლოს, როგორც უნიკალური ერთეული. ის პიროვნებისადმი იდეოგრაფიული მიდგომის მომხრე იყო, რომელიც, ნომოტეტურისგან განსხვავებით, ყურადღების მიღმა ტოვებდა ზოგად კანონზომიერებებს და კონკრეტული ცხოვრებებისთვის სპეციფიკური და ინდივიდუალური მოდელები/სქემები აინტერესებდა. მიუხედავად იმისა, რომ ოლპორტის ასეთი მარგინალური პოზიცია პიროვნების ფსიქოლოგიაშიც კი ყოველთვის საკამათო იყო (მაგ., Holt, 1962), პიროვნების ფსიქოლოგები, სხვა ფსიქოლოგებთან შედარებით, ტრადიციულად უფრო მეტად იყვნენ დაინტერესებულნი ერთი კონკრეტული შემთხვევის კომპლექსურობით (McAdams, D. P., 2006).

ამრიგად, ამერიკულ დასწავლის თეორიას დაკვირვებადი რეაქციები აინტერესებდა და ამ რეაქციებსა და სტიმულებს შორის კავშირები, პიროვნების ფსიქოლოგიას კი თვალისთვის უჩინარი დინამიკა და მოქმედების შიდა წყაროები. ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის წარმომადგენლები ყველა ინდივიდისთვის მიყენებდნენ უნივერსალურ კანონებს ეძიებდნენ, პიროვნების ფსიქოლოგია კი ადამიანთა შორის განსხვავებებსა და მათ შორის მსგავსებებზე ფოკუსირდებოდა.

ამასთან, პიროვნების ფსიქოლოგია თანამშრომლობდა ტრადიციული ამერიკული ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის მიღმა არსებულ დისციპლინებთან, როგორც იყო ფსიქოანალიზი და სიღრმის ფსიქოლოგია, გერმანული ქარაქტეროლოგია, ფსიქიკური უნარების ტესტირება და პათოფსიქოლოგია (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

ასეთი მიმართულების გამო პიროვნების ფსიქოლოგიას ყოველთვის არამყარი და ბუნდოვანი ადგილი ეკავა ამერიკულ ფსიქოლოგიაში. ზოგიერთები ამბობდნენ, რომ მართებული პიროვნების თეორია სხვა არაფერია, თუ არა ფსიქოლოგიის ცენტრში პიროვნების მოთავსება, მეორენი კი ამტკიცებდნენ, რომ დისციპლინა იმდენად ამორფული იყო, რომ საერთოდ უნდა გამქალიყო და ამოღებულიყო დღის წესრიგიდან. ორი ეს უკიდურესი მოსაზრება პრობლემური იყო, რადგან ერთიც და მეორეც პიროვნების ფსიქოლოგიას აძლევდა არაფერს ან ყველაფერს (რაც, ისევე არაფერია) (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დღეისათვის პიროვნების ფსიქოლოგია არის დისციპლინა, რომელიც თავისი მახასიათებლებითა და ტრადიციული აქცენტებიც გამოირჩევა და ესენია: (ა) ჰოლიზმი - მთლიანი პიროვნება; (ბ) მოტივაცია და დინამიკა და (გ) ინდივიდუალური განსხვავებები (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

თანამედროვე პიროვნების ფსიქოლოგიის განვითარების ეტაპები

თანამედროვე პიროვნების ფსიქოლოგიის ისტორია ოთხ პერიოდად შეიძლება დაიყოს (McAdams, D. P., 1996): (1) 1930-იან წლებამდე; (2) დაახლოებით 1930-დან 1950 წლამდე; (3) 1950-დან 1970 წლამდე; (4) 1970-დან დღემდე (McAdams, D. P., 2006). მოკლედ მიმოვიხილოთ თითოეული მათგანი.

პერიოდი 1: ისტორიული საფუძვლები - 1930 წლამდე

ოლპორტმდე ევროპელი მეცნიერების ჯგუფი მიიჩნევდა, რომ მეცნიერული კვლევის ერთეული მთლიანი პიროვნება უნდა ყოფილიყო. შესაბამისად, ისინი ცდილობდნენ პიროვნების, როგორც მთლიანობისკენ მიდრეკილისა და მთლიანობისთვის მებრძოლის, კონცეპტუალიზაციას (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997). კომტე (1852) მოიაზრებდა ახალ მეცნიერებას (რომელსაც მან *la morale* უწოდა), რომელიც ცალკეული პიროვნებების, როგორც "საზოგადოების მიზეზისა და შედეგის" შესავლისთვის იყო მოწოდებული. ის თვლიდა, რომ ადამიანი არის არა მარტო ბიოლოგიური და კულტურული არსება, არამედ ის უნიკალურად აგებული მორალური აგენტაცაა, რომელიც მიზანმიმართული და ინტეგრირებული მთლიანის სახით არსებობს (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

დილთაი წმინდად ადამიანის ცხოვრების შესახებ მეცნიერების მომხრე იყო, რომელის გამოყვანა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების ობიექტურ მიდგომებს. შედარებით ნაკლებად რადიკალური იყო შტერნის (1924) პერსონალისტური ფსიქოლოგია, რომელიც ეფუძნებოდა დაშვებას, რომ პიროვნება "მრავალფეროვანი დინამიკური ერთიანობაა". აკადემიური ფსიქოლოგიის ძირითად ხაზთან კიდევ უფრო ახლოს იდგა მაკდაუგოლის (1908) მოსაზრება, რომ პიროვნების განხილვა შესაძლებელია მთელი რიგი ინსტინქტებისა და სენტემენტების ტერმინები, რომელთა შორის ძირითადია თვითპატივისცემის სენტემენტი, რომელიც ქმნის მე-ს მთლიანობას, ანუ როგორც მაკდაუგოლი უწოდებდა, *ხასიათს*.

მთლიანობისკენ და ინტეგრირებულობისკენ პიროვნული მისწრაფებებისთვის ჯემსისა (1890) და ფროიდის (1923/1961) ნაშრომებშიც მოიძებნება ადგილი. ჯემსისთვის "მე", "მე"-ს ცნობიერება (self-as-me, ობიექტური მე ანუ მე-კონცეფცია), თავის მატერიალური, სოციალური და სპირიტუალური ასპექტებით, მოიცავს ყველაფერს, რასაც პიროვნება "მე"-ს უწოდებს და "მე"-დ აღიქვამს. ამის საპირისპიროდ, ფროიდისთვის "მე" (ego) გამაერთიანებელი აგენტია, რომელიც პიროვნების შიგნით და პიროვნებასა და გარემოს შორის წარმოქმნილი კონგლიქტების დამარეგულირებელია და რომლის საბოლოო მიზანს შფოთვის შემცირება და ეგექტური, რეალობაზე დაფუძნებული ფუნქციონირების უზრუნველყოფაა. როდესაც მთლიანობა დარღვეულია, პიროვნებს განწირულია პრობლემებისთვის (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

პერიოდი 2: სისტემების ფორმირება - 1930-1950

ამ პერიოდში მოხდა დარგის დაფუძნება და მთელი რიგი ძირითადი სისტემების განვითარება. 1930-იან და 1940-იან წლებში პიროვნების ფსიქოლოგებმა შემოგვთავაზეს ამომწურავი კონცეპტუალური სისტემები, რომლებიც მოწოდებული იყო პიროვნების გაგებისთვის. ზოგიერთი ამ დიდ თეორიათაგანი დღესდღეობითაც საკმაოდ გავლენიანია.² ამ პერიოდში შექმნილი ყველაზე გავლენიანი თეორიებიდან აღსანიშნავია ოლპორტის (1937) ინდივიდუალური ფსიქოლოგია, მარეის (2008) პერსონოლოგიური სისტემა, კეტელისა (1947) და აიზენკის (1952) ნიშნების თეორიები, როჯერსის (1942) ჰუმანისტური თეორია, კელის (1955) პიროვნული კონსტრუქტების კოგნიტური თეორია და ამერიკური ბიჰევიორიზმისა და სოციალური დასწავლის თეორიის სხვადასხვა დერივატი (McAdams, D. P., 2006).

გარდა ამისა, 1930-იანი წლებისთვის უკვე არსებობდა ზიგმუნდ ფროიდის, კარლ იუნგისა და ალფრედ ადლერის პიროვნების ამომწურავი თეორიები, რომლებიც კლინიკური დაკვირვებებზე აიგებოდა და ევროპულ ფსიქონალიტურ ტრადიციაში იღებდა სათავეს. ეს ფსიქონალიტური თეორიები სათანადოდ იქნა ჩართული პიროვნების ფსიქოლოგიაში და მათ თავიდანვე დიდი გავლენა მოახდინეს იმაზე, თუ როგორ როგორ უყურებდნენ და იკვლევდნენ პიროვნების ფსიქოლოგები ადამიანის ინდივიდუალობას (McAdams, D. P., 2006).

ჰოლისა და ლინდსეის (1957) ეკუთვნით პირველი სახელმძღვანელო³ პიროვნების ფსიქოლოგიაში, რომელიც სწორედ ამ დიდი სისტემების მიხედვით აწვდის მკითხველს პიროვნების შესახებ იმდროისთვის არსებულ ცოდნას. პიროვნების ფსიქოლოგიის სახელმძღვანელოების ტექსტი, ტრადიციულად, იყოფა ხოლმე შემდეგ სექციებად:⁴ ფსიქონალიტური და ფსიქოსოციალური თეორიები (მაგალითად, ფროიდი, იუნგი, ადლერი, ჰორნი, ფრომი, სალივანი და ერიკსონი), ტემპერამენტისა და ნიშნების მოდელები (მაგალითად, შელდონი, კეტელი, აიზენკი, გილფორდი და ზოგჯერ ოლპორტი), მიდგომები, სადაც ხაზგასმული იყო მოტივები და მოთხოვნილებები (მაგალითად, მაკდაუგოლი, ლევინი, მარეი, მაკლელანდი), "მე"-ს ჰუმანისტური თეორიები (მაგალითად, როჯერსი, მასლოუ და ხანდახან ოლპორტი), ორგანიზმული თეორიები (მაგალითად, გოლდშტეინი, ანგიალი, მერფი), კოგნიტური თეორიები (მაგალითად, კელი), დასწავლის თეორიები (მაგალითად, ჰალი, სკინერი, მილერი და დოლარდი) და კოგნიტურ/სოციალური დასწავლის თეორიები (მაგალითად, როტერი, ბანდურა, მიშელი). ფსიქოლოგიის არც ერთ სხვა მიმართულებას არ ჰქონია ამდენი განსხვავებული თეორია (McAdams, D. P., 2006; Холл К. С., Линдсей Г., 1997)

² სწორედ ამ თეორიებზე ვისაუბრებთ შემდგომში.

³ ამ წიგნის უამრავი გამოცემა არსებობს და ის დღესაც აქტიურად გამოიყენება ფსიქოლოგიის მიმართულებით წაკითხულ კურსებში და, კერძოდ, პიროვნების ფსიქოლოგიის კურსებში.

⁴ და სწორედ ასეა აგებული ჰოლისა და ლინდსეის (და ბევრი სხვა გავრცელებული) სახელმძღვანელო.

პერიოდი 3: კონსტრუქტების შემუშავება - 1950-1970

1950-დან 1970 წლამდე პერიოდი პიროვნების ფსიქოლოგიის განვითარების მესამე ისტორიულ ფაზას ქმნის. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ უმაღლესი განათლების სისტემის სწრაფი განვითარების კონტექსტში ფსიქოლოგიის დეპარტამენტებიც გაიზარდა/გაფართოვდა და მეტად სპეციალიზირებული გახდა ანუ წარმოიქმნა პიროვნებასთან დაკავშირებული ისეთი ვიწრო სპეციალობები, როგორცაა კლინიკური ფსიქოლოგია, ფსიქოლოგიური კონსულტირება და ინდუსტრიული/ორგანიზაციული ფსიქოლოგია. აშშ-ში პიროვნების ლაბორატორიულმა და სხვა კვლევებმა დიდძალი ფედერალური დაფინანსება მიიღეს. პიროვნების ფსიქოლოგები კვლევისას ფოკუსირდებოდნენ ისეთი კონკრეტული პიროვნული *კონსტრუქტების* შესწავლასა და კონცეფციების დამუშავებაზე, როგორცაა ექსტრავერსია (Eysenk, 1952), შფოთვა (Taylor, 1953), მიღწევის მოთხოვნილება (McClelland, 1961) და მთელი რიგი სხვა ნიშნებისა, მოთხოვნილებებისა, მოტივებისა და ა. შ., რომელთა სანდოდ და ვალიდურად *გაზომვა* იყო შესაძლებელი და რომელთა გავლენაც ქცევაზე უშუალო *დაკვირვებას* ექვემდებარებოდა (McAdams, D. P., 2006).

პრაქტიკულად, შეიძლება ითქვას, რომ 1930-1940-იან წლებში პიროვნების ფსიქოლოგიამ ზურგი აქცია დიდ თეორიებს და პიროვნების გაზომვასთან დაკავშირებულ პრობლემებსა და საკითხებზე მოახდინა კონცენტრირება (McAdams, D. P., 2006). შესაბამისად, მკვლევრებს აინტერესებდათ პასუხები ისეთ კითხვებზე, როგორცაა, მაგალითად: როგორი უნდა იყოს პიროვნული კონსტრუქტის ვალიდური საზომი (მაგ., Cronbach & Meehl, 1955; Loewinger, 1957)? უნდა მიენიჭოს თუ არა პიროვნების ობიექტური საზომებს პრიორიტეტი კლინიკურ ინტუიციასთან შედარებით (მაგ., Meehl, 1954; Sawyer, 1966)? პიროვნების სკალები მართლა ზომავენ თუ არა იმას, რისი გაზომვის პრეტენზიაც აქვთ, თუ უბრალოდ ტესტებზე პიროვნების მიერ პასუხების გაცემის სტილს აფასებენ (მაგ., Block, 1965; Edwards, 1957; Jackson & Messik, 1958)? (McAdams, D. P., 2006).

1960-იანი წლების დასასრულსა და 1970-იანების დასაწყისში ფსიქოლოგებმა სასტიკად გააკრიტიკეს პიროვნების ფსიქოლოგია, რამაც დარგის კრიზისი გამოიწვია. მაგალითად, კარლსონი (1971, წყაროში McAdams, 2006) პიროვნების ფსიქოლოგებს ადრეულ წლებში შექმნილი დიდი თეორიების იგნორირებასა და მათი პირდაპირი დანიშნულების — რეალური ცხოვრებისა და მთლიანი პიროვნებების სიდრმისეული შესწავლის — არ შესრულებაში ადანაშაულებდა. ფისკეს (1974, წყაროში McAdams, 2006) აინტერესებდა, პიროვნების ფსიქოლოგია ასცდა თავის გზას, თუ უბრალოდ აღარ სურდა მხოლოდ ადამიანების არაზუსტ ვერბალურ ანგარიშებზე ყოფილიყო დამოკიდებული. შვედერმა (1975, წყაროში McAdams, 2006) საერთოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა ფსიქოლოგიის ნებისმიერი ფორმის არსებობის საჭიროება, რომელიც ინდივიდუალურ განსხვავებებზე აიგებოდა. თუმცა, ყველაზე გავლენიანი მიშელის (1968, 1973, წყაროში McAdams, 2006) კრიტიკა იყო, რომელშიც ის ეწინააღმდეგებოდა ადამიანის ქცევის ახნას შინაგა პიროვნულ დეტერმინანტებზე დაყრდნობით და მიიჩნევდა, რომ პიროვნების ახსნა ქცევის სიტუაციურ და კოგნიტურ/სოციალური დასწავლის დეტერმინანტებზე უნდა ყოფილიყო დაფუძნებული. მიშელის ეს

კრიტიკა საფუძვლად დაედო დებატებს პიროვნების ფსიქოლოგიაში იმის თაობაზე, თუ რაზე უნდა გაკეთებულიყო აქცენტი: სოციალური ქცევის პროგნოზირებისა და გაგებისთვის ნიშნებზე დაფუძნებული მიდგომები უნდა გამოენებინათ თუ სიტუციაზე დაფუძნებული მიდგომები. დებატი "ნიშნები თუ სიტუაცია" ცენტრალური იყო პიროვნების ფსიქოლოგიაში 1970-იან წლებში და 1980-იანების დასაწყისში (McAdams, D. P., 2006).

პერიოდი 4: ეჭვები და ახალი ნდობა - 1970-დღემდე

თანამედროვე პიროვნების ფსიქოლოგიის განვითარების მეოთხე ფაზა დაახლოებით 1970 წელს დაიწყო და დღემდე გრძელდება. ეს ფაზა პიროვნების კვლევების ლეგიტიმურობასა და ღირებულებაში ეჭვის შეტანითა და წარმოებული კვლევების კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენებით დაიწყო, თუმცა, 1980-იანებში განახლებისა და ახალი სიცოცხლის შთაბერვაში გადაიზარდა (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997; Maddi, 1968; McAdams, D. P., 1996). "ნიშანი-სიტუაცია" კამათი ნელ-ნელა შეწყდა, პიროვნების სფეროში მიმდინარე თანამედროვე კვლევა უფრო სენზიტიური გახდა ქცევის პროგნოზირებისთვის შინაგანი პიროვნული ცვლადებისა და გარეგანი სიტუაციური ფაქტორები ურთიერთქმედების მიმართ (Kenrick & Funder, 1988, წყაროში McAdams, 2006). პიროვნების ნიშნების მოდელებმა აღიდგინეს თავიანთი სტატუსი და გავლენა მთლიანად ფსიქოლოგიაში, განსაკუთრებით, პიროვნული ნიშნების ხუთფაქტორიანი მოდელის განვითარებასთან ერთად (McCrae R. R., Costa, P. T., 2003). გაზომვასთან დაკავშირებული მთელი რიგი წინააღმდეგობების დაძლევის და/ან ყურადღების მიღმა დატოვების ფონზე, პიროვნების ფსიქოლოგებმა დახვეწეს პიროვნების მეცნიერული შესწავლის ახალი მეთოდოლოგიები. გასული საუკუნის ბოლო 10-15 წლის მანძილზე მკვლევრები ისევ დაინტერესდნენ პიროვნების ინტეგრაციული თეორიით და მთლიანი პიროვნების, თავისი ბიოგრაფიული სირთულეებით, შესწავლით (McAdams, D. P., 2006).

თანამედროვე პიროვნების ფსიქოლოგია უზოგადეს და ყველაზე ფუნდამენტურ კითხვებზე ეძებს პასუხებს: როგორია ადამიანის ბუნება? რა არის პიროვნება? როგორ გვესმის/უნდა გვესმოდეს პიროვნება? მთელ რიგ ავტორებს (McAdams, D. P., 2006) მიაჩნიათ, რომ პიროვნების ფსიქოლოგია ფსიქოლოგიის ყველაზე ფუნდამენტური და საინტერესო დარგია, ვინაიდან ის უშუაოდ ეხება ყოველ ჩვენგანს.

პიროვნების ფსიქოლოგია და ფსიქოლოგიის სხვა დარგები

პიროვნების ფსიქოლოგია მთლიანი პიროვნების კვლევისას ისეთ მრავალფეროვან დარგებს უკავშირდება, როგორცაა ტვინის ფიზიოლოგია, ევოლუციური ბიოლოგია, კოგნიტური მეცნიერება, სოციოლოგი, კულტურული ანთროპოლოგია და ლიტერატურის კვლევებიც კი. შესაბამისად, პიროვნების ფსიქოლოგია მრავალი დისციპლინის ურთიერთკვეთაზე მდებარეობს. მას ბევრი აქვს საერთო განვითარების ფსიქოლოგიასთან, პათოფსიქოლოგიასთან, კლინიკურ ფსიქოლოგიასთან და ფსიქოლოგიურ კონსულტირებასთან (McAdams, D. P., 2006).

მიუხედავად იმისა, რომ პიროვნების ფსიქოლოგებს აინტერესებთ ადამიანების განვითარება დაბადებიდან ვიდრე მოცუხებულობამდე, ისინი განსხვავდებიან განვითარების ფსიქოლოგებისგან იმით, რომ მათ ადამიანების ცხოვრების მოზრდილი წლები აინტერესებთ. გარდა ამისა, თუ განვითარების ფსიქოლოგებს დროში მიმდინარე მნიშვნელოვანი ცვლილებები აინტერესებთ, პიროვნების ფსიქოლოგებისთვის პიროვნების ის ასპექტებია საინტერესო, რომლებიც დროში გარკვეული ხარისხის სტაბილობას ან უწყვეტობას ასახავს (McAdams, D. P., 2006).

პიროვნების ფსიქოლოგიას ბევრი რამ აკავშირებს სოციალურ ფსიქოლოგიასთან. პიროვნებისა და სოციალური ფსიქოლოგები ხშირად ერთსა და იმავე ჟურნალში ბეჭდავენ სტატიებს, მათ მრავალი საერთო ინტერესი აქვთ, თუმცა, მაინც არსებობს მნიშვნელოვანი არსებითი განსხვავებები: სოციალური ფსიქოლოგები ადამიანთა საზოგადოებებზე ფოკუსირდებიან, ხოლო პიროვნების ფსიქოლოგები — ინდივიდებზე. მარტივი ბიპვეორალური ტერმინებით თუ ვიტყვით, პიროვნების ფსიქოლოგები უფრო იმით ინტერესდებიან, თუ რამდენად განსხვავებულად რეაგირებენ განსხვავებული ადამიანები ერთსა და იმავე სიტუაციაში, ხოლო სოციალურ ფსიქოლოგებს აინტერესებთ, თუ ადამიანები, ზოგადად, როგორ განსხვავებულად რეაგირებენ განსხვავებულ სიტუაციებში. თუმცა, ყოველთვის შესაძლებელია ამ ტენდენციიდან გამონაკლისების პოვნა, ვინაიდან პიროვნების ფსიქოლოგებს სიტუაციის ეფექტიანობაც ხშირად აინტერესებთ, სოციალური ფსიქოლოგების ინტერესში კი ინდივიდუალური განსხვავებებიც შეიძლება შედიოდეს (McAdams, D. P., 2006).

ასევე, აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ პიროვნების ფსიქოლოგიაში მყარი კლინიკური ტრადიცია არსებობს, რომლის საწყისებსაც ფროიდამდე და XX საუკუნის დასაწყისში ფსიქონალიზის საფუძვლებამდე შეგვიძლია გავადევნოთ თვალი. პათოფსიქოლოგიასა და კონსულტირება/კლინიკური ფსიქოლოგიას ადამიანის ცხოვრებაში წამოჭრილი ისეთი პრობლემები აინტერესებთ, როგორცაა ფსიქოპათოლოგია, ფსიქიკური აშლილობები და ქცევითი დარღვევები. მრავალი კლინიციისტი სხვადასხვა ტიპის პიროვნული აშლილობითაა დაინტერესებული. გარდა ამისა, პიროვნების ზოგიერთი თეორია მოიცავს კონკრეტულ თერაპიულ ტექნიკებს, რომლებიც პათოლოგიური ქცევის შეცვლასა და ფსიქიკური ჯანმრთელობის გაუმჯობესებაზეა მიმართული (მაგალითად, ფსიქონალიტური თერაპია, როჯერსიანული კონსულტირება, ქცევის მოდიფიკაცია). მიუხედავად ამ მჭიდრო კავშირისა, პიროვნების ფსიქოლოგიას შედარებით ნორმალური ფუნქციონირება და ინდივიდუალობის ფართო დიაპაზონი უფრო აინტერესებს, რაც მეტ-ნაკლებად კარგად ადაპტირებულ ადამიანებს შორის გვხვდება. პიროვნების ფსიქოლოგიისთვის, როგორც მთლიანი პიროვნების მეცნიერული შესწავლისთვის, არ არის ცენტრალური ფსიქოთერაპია და კლინიკური პრაქტიკის სხვა საშუალებები. თუმცა, ისიც აღსანიშნავია, რომ ეფექტური თერაპიისთვის არ არსებობს იმაზე მყარი ზურგი/საყრდენი, ვიდრე პიროვნების ფსიქოლოგიის წიაღში შექმნილი თეორიები და წარმოებული კვლევა (McAdams, D. P., 2006).

პიროვნების ფსიქოლოგიის სტრუქტურა

პიროვნების ფსიქოლოგიის სფეროს ორგანიზების რამდენიმე გზა არსებობს (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997; McAdams, D. P., 2006):

1. ძირითადი წამყვანი თეორიების დალაგება, როგორცაა ფსიქონალიზი, ბიჰევიორიზმი ანუ დასწავლის თეორია, ნიშნებისა და ფსიქომეტრული მიდგომები, ჰუმანისტური ფსიქოლოგია.

2. ძირითადი კონცეპტუალური საკითხების მიხედვით დაყოფა, რომლებიც სხვადასხვა თეორიულ ორიენტაციებს მსჭვალავს, როგორცაა პიროვნების სტრუქტურა, დინამიკა, განვითარება, შეფასება და ცვლილება.

3. სხვადასხვა მეთოდოლოგიური ტრადიციის მიხედვით დაყოფა, როგორცაა ექსპერიმენტული ტრადიცია და რაოდენობრივ-კორელაციული ტრადიცია. ასევე, განმეორებადი, კროსკულტურული, საარქივო და შემთხვევის შესწავლის მეთოდები (Cronbach, 1957 ციტირებულია Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997). გარდა ამისა, არსებობს მეორე ვარიანტი: პიროვნების ფსიქოლოგიის ისტორიის შვიდი განსხვავებული მეთოდოლოგიური ტრადიციის განვითარების გასწვრივ დალაგება (Craik, 1986 ციტირებულია Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997): ბიოგრაფიული/საარქივო ჩანაწერები, საველე კვლევები, ლაბორატორიული მეთოდები, ბუნებრივი დაკვირვებით შეფასება, დამკვირვებელთა მსჯელობები, პიროვნული სკალები და კითხვარები და პროექციული ტექნიკები.

4. ქცევის მნიშვნელოვანი პროცესებისა და სხვადასხვა კლასის მიხედვით, როგორცაა აგრესია, სექსუალური ქცევა, კრეატიულობა, ალტრუიზმი, შფოთვა, ფსიქოპათოლოდია, კონტროლის ლოკუსი, დაკმაყოფილება და შეკავება.

5. ერთ-ერთი ბოლოდროინდელი და ახალი შემოთავაზებაა (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997) პიროვნების ფსიქოლოგიის მიზნების/ამოცანების შემდეგ ოთხ ჯგუფად დაყოფა: (1) პიროვნების ზოგადი თეორიების შექმნა; (2) ინდივიდუალური განსხვავებების შესწავლა; (3) სპეციფიკური ფორმებისა და ქცევის კლასების შესწავლა და (4) ინდივიდუალური პიროვნებებისა და ცხოვრებისეული ისტორიების გაგება. ასეთი დალაგება არ გამორიცხავს, რომ პიროვნების ფსიქოლოგიას ზოგადი კანონზომიერებებიც აინტერესებდეს და კონკრეტული ადამიანების შესწავლითაც იყოს დაკავებული და თუ კონკრეტული მიმართულების ფარგლებში მიღებული ცოდნა კონკრეტული ინდივიდების შესახებ არაგანზოგადებადია ყველასთვის მიყენებად კანონზომიერებად, ეს არ ნიშნავს, რომ მიმართულება გამოუსადეგარია. ეს მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ მას კონკრეტული აინტერესებს და არა - ზოგადი და პიროვნების ფსიქოლოგიის მხოლოდ ერთ-ერთ (აქ: მეოთხე) მიზანს ემსახურება.

6. მაკადამსი გვთავაზობს სრულიად ახლებურ სტრუქტურას (2006), რომელიც, მისი აზრით, ყველაზე მარტივად და ამომწურავად აღწერს პიროვნებას, როგორც ერთ მთლიანს, და პასუხობს კითხვას, თუ რა ვიცი,

როდესაც ვიცით პიროვნების შესახებ? პირველ რიგში, უნდა ვიცოდეთ ის, რაც ყველა პიროვნებას აქვს საერთო მხოლოდ იმის გამო, რომ ისინი ადამიანები არიან. ასევე, უნდა ვიცოდეთ, როგორ აყალიბებენ სოციალური კონტექსტი და კულტურა თითოეული პიროვნების ცხოვრებას. ადამიანის ბუნებისა და მისი კულტურული კონტექსტის ცოდნის შემდეგ შესაძლებელია ადამიანის ინდივიდუალობის სამ სხვადასხვა დონეზე განხილვა, კერძოდ: (1) დისპოზიციური ნიშნები, ანუ რა ზოგადი ტენდენციებით ხასიათდება პიროვნება? (მეგობრულია ის თუ არა? ჯიუტია თუ არა? უყვარს თუ არა გარისკვა?); (2) პიროვნების სპეციფიკური მახასიათებლები და საფიქრალეები, ანუ, როგორც მაკადამსი უწოდებს, დამახასიათებელი ადაპტაციები (characteristic adaptations): რა სურს მას? რისი სწამს? როგორ უმკლავდება სტრესებს? ძირითადად რა საფიქრალეები და საზრუნავები აქვს დღესდღეობით? (3) ცხოვრებისეული ისტორია: რას ადგილი და საზრისი აქვს მის ცხოვრებას? რა ანიჭებს მის ცხოვრებას ერთიანობას და მიზანს? უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, დისპოზიციური ნიშნები პიროვნების ძირითად მონახაზს, კონტურებს გვამღვეს, დამახასიათებელი ადაპტაციები მეტ დეტალებს გვაწვდის მის შესახებ, ხოლო ცხოვრებისეული ისტორიები გვეუბნებიან, მთლიანობაში რა საზრისი აქვს მის ცხოვრებას. სხვა სიტყვებით, ნიშნები გვეუბნებიან, თუ რას აკეთებენ ადამიანები; დამახასიათებელი ადაპტაციები — რა სურთ ადამიანებს და როგორ ცდილობენ ისინი ამ სასურველის მიღწევას (ან ერიდებიან არასასურველს), ცხოვრებისეული ისტორიები კი გვამცნობენ, როგორი ცხოვრების აწყობას ცდილობენ ისინი (McAdams, D. P., 2006).

თეორიული ორიენტაციები, მიზნები და კვლევის მეთოდები, რომლებიც ქმნიან პიროვნების ფსიქოლოგიას, შეიძლება დალაგდეს კონტინუუმზე "მყარი-რბილი" (იხ. ცხრილი 1), რომლის "მყარ" ბოლოში თავსდება რაოდენობრივი გაზომვა, ექსპერიმენტული კონტროლი, ობიექტურობა და მეცნიერულობა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების გაგებით, ხოლო "რბილ" ბოლოში - სუბიექტური გამოცდილება, შინაარსები და ინტერპრეტაციები, სოციალურ-ისტორიული კონტექსტი და მეცნიერულობა ჰუმანიტარული მეცნიერების ტრადიციის თვალსაზრისით (Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997).

ცხრილი 1. "მყარი" და "რბილი" ტრადიციები, მიზნები და მეთოდები პიროვნების ფსიქოლოგიაში.

	"მყარი"			"რბილი"
ტრადიციები	ბიჰევიორისტული	ფსიქომეტრული	ფსიქოანალიტური	ფენომენოლოგიურ-ჰუმანისტური
	კოგნიტური	ბიოლოგიური	ცხოვრების შესწავლა	კულტურა და პიროვნება
მიზნები	(1) პიროვნების ზოგადი თეორიების შექმნა (2) ინდივიდუალური და ჯგუფური განსხვავებების ანალიზი (3) სპეციფიკური პროცესებისა და ქცევის კლასების შესწავლა		(4) ცხოვრების გაგება სოციალურ-ისტორიულ კონტექსტში	
მეთოდები,	ექსპერიმენტული	რაოდენობრივი	განმეორებითი ანუ	ინტერპრეტაციული (ენა, ისტორიულ-

დისციპლინები	(ლაბორატორია, ველი, მულტივარიანტული, ქვაზი-ექსპერიმენტული)	(ფსიქომეტრული, კორელაციური, ტაქსონომია, ეპიდემიოლოგიური, ალბათური)	ლონგიტუდური (პროსპექტული, რეტროსპექტული, თანმიმდევრული)	სიმბოლიზაცია, ინტენციონალურობა, აზრი/შინაარსი/მნიშვნელობა)	კონტექსტუალური (ნარატივი, კონკრეტული კონტექსტი, შემთხვევითობა, რთული თანმიმდევრობა, ფსიქობიოგრაფიული, კროსკულტურული, ტრანსისტორიული)
---------------------	--	--	---	--	--

ცხრილი ადაპტირებულია Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S., 1997.

პიროვნება, როგორც მიცნიერული კვლევის სფერო

პიროვნების სფერო განსხვავდება სხვა ყველა დანარჩენისგან იმით, რომ აქ ხორციელდება ფსიქოლოგიის სხვა სფეროთა პრინციპული მოსაზრებების სინთეზირებისა და ინტეგრირების მცდელობები. მაგალითად, აღქმის ფსიქოლოგია შეისწავლის დაკვირვებადი გარე სამყაროს აღქმისა და ინტერპრეტაციის საფუძველში მყოფ ძირითად სტრუქტურებსა და პროცესებს. აღქმის კვლევა მკაფიო საყრდენი პრინციპების შესაბამისად მიმდინარეობს. იგივე შეიძლება ითქვას ფსიქოლოგიის სხვა სფეროების შესახებაც, იქნება ეს დასწავლა, მოტივაცია თუ კოგნიტური ფსიქოლოგია. მაგრამ სწორედ პიროვნების შესწავლისას ახდენენ მკვლევარები ამ პრინციპების ერთმანეთთან შესაბამისობაში მოყვანას, ესწრაფვიან რა ადამიანის, როგორც ინტეგრირებული მთლიანის, გაგებას.

ადამიანის ქცევის გაგება, მთელი მისი მრავალ განზომილებიანობით, რთული ამოცანაა. ხშირად ორი ინდივიდის ერთნაირ ქცევას ერთსა და იმავე დროს ანდა ერთი ადამიანის ქცევას სხვადასხვა დროს განსხვავებული მიზეზები აქვს. მაგალითად, შევადაროთ ორი ადამიანის მოტივაცია, რომელიც აბორტების წინააღმდეგ აქციაში მონაწილეობს. შესაძლებელია, რომ ერთს რელიგიური გრძნობები ამომრავებდეს, მეორეს კი – მხოლოდ ახალი მძაფრი განცდების მიღების სურვილი. ინტერპრეტაციის სირთულეს ისიც ქმნის, რომ ქცევას საფუძვლად ორი ფაქტორი უდევს: შინაგანი მიზეზები და სიტუაცია, რომელშიც ქცევა ხორციელდება. ამასთან, ადამიანები ზოგჯერ ვერც კი ხსნიან, თუ რატომ იქცევიან სწორედ ასე და არა სხვაგვარად, მიუხედავად იმისა, რომ მათი განზრახვები შეიძლება სრულიად გასაგებად გამოიყურებოდეს. ადამიანის ქცევის ეს და ბევრი სხვა გამოცანა მხოლოდ აძლიერებს თეზისს იმის შესახებ, რომ პიროვნების ფსიქოლოგია მაქსიმალურ სიზუსტეს უნდა ესწრაფვოდეს ყველაფერში, რაც ეხება ქცევის ანალიზს. უკიდურესად ზუსტი რომ იყოს, პერსონოლოგი უნდა ახდენდეს ზოგადი ფსიქოლოგიის ყველა პრინციპის ინტერპრეტირებას და ითვალისწინებდეს მათ შორის არსებულ ყველა დინამიკურ ურთიერთქმედებას. ჩვენ უნდა ვიცოდეთ, როგორ არის აღქმა დამოკიდებული სწავლაზე, როგორ უკავშირდება სწავლა მოტივაციას, როგორ შეესატყვისება მოტივაცია

განვითარებას და ა.შ. ყველა ფაქტორი, რომელიც განაპირობებს ინდივიდუალურ ქცევასა და განცდებს, თავსდება პერსონოლოგია შესწავლის სფეროში.

ყველა ამ მოსაზრებას მივყავართ დასკვნამდე, რომ არ არსებობს ფსიქოლოგიური ცოდნის სხვა სფერო, სადაც ადგილი აქვს ასეთ მისწრაფებას მეცნიერული უნაკლობისკენ (“სისუფთავისკენ”), როგორცაა პიროვნების სფერო. იგი წარმოადგენს სოციალური და ინტელექტუალური განვითარების, ფსიქოპათოლოგიისა და თვითრეალიზაციის, დასწავლისა და ინტერპერსონალური ურთიერთობების კვლევების, ასევე, სხვა მრავალი მნიშვნელოვანი ძაფის ურთიერთკვეთის წერტილს (ერთგვარ გზაჯვარედინს), რომლებიც ქმნიან თანამედროვე ფსიქოლოგიის ქსოვილს. ამ დისციპლინის ასეთი მოცულობითობა არც არის გასაკვირი, რადგანაც მისი შესწავლის ობიექტია, არც მეტი, არც ნაკლები, “მთლიანი ინდივიდუმი”. ასეთი მნიშვნელოვანი მიზნის არსებობის პირობებში სრულიად სამართლიანია ვივარაუდოთ, რომ პიროვნების შესწავლა საკმაოდ გაბედული საქმიანობაა (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების ცნება

ტერმინის ეტიმოლოგია

უკანასკნელი ორი ათასწლეულის მანძილზე ტერმინს მრავალი დესკრიპტიული გამოყენება ჰქონდა, თუმცა, ეტიმოლოგიური თვალსაზრისით, სიტყვა „პერსუ“ – მოდის ძველი ეტრუსკულიდან და ნიშნავს შენიღბულ ფიგურას, ნიღაბს. ლევენდის თანახმად, ეს ნიღაბი ანუ პერსუ პირველად ძველ რომში გამოიყენა მსახიობმა თავისი ელამი თვალების დასაფარად. „პერსუ“ ლათინურში ტრანსფორმირდა “პერსონად”, რაც, ასევე, ნიღაბს ნიშნავს, რომელსაც მსახიობები იყენებდნენ თეატრალური წარმოდგენისას ძველბერძნულ დრამაში. თავისი არსით, ეს ტერმინი თავდაპირველად მიუთითებდა კომიკურ ან ტრაგიკულ ფიგურაზე თეატრალურ მოქმედებაში (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ჯერ კიდევ ციცირონი (106-43 ჩვ. წ. აღ-მდე) (Allport, G. W., 1937) გამოყოფდა პერსონის ოთხ მნიშვნელობას: (1) როგორ ჩანს ადამიანის სხეულის თვალში (თუმცა, სინამდვილეში ასეთი არაა), (2) როლი, რომელსაც ადამიანი თამაშობს (მაგალითად, ფილოსოფოსი); (3) პიროვნულ ნიშანთა ერთობლიობა, რომელიც ადამიანის საქმიანობას განსაზღვრავს; (4) ინდივიდუალობა, პიროვნული თავისებურება, უნიკალობა, სხვებისგან გამორჩეული ღირსება.

რა არის პიროვნება

ალტერნატიული პასუხები

თანამედროვე ფსიქოლოგიაში პიროვნების მრავალი განსაზღვრება არსებობს და თითოეული მადგანის უკან შესაბამისი თეორია დგას (Первин Л., Джон О., 2002).

პიროვნების ცნების შინაარსში თავდაპირველად მოიაზრებოდა პიროვნების გარეგანი, ზედაპირული სოციალური ხატი, რომელსაც ინდივიდი იღებს გარკვეული ცხოვრებისეული როლის თამაშის დროს. ესაა გარშემო მყოფებისკენ მიმართული ერთგვარი საზოგადოებრივი სახე. ეს მოსაზრება ემთხვევა თანამედროვე არაპროფესიონალის მოსაზრებას, რომელიც, ჩვეულებრივ, პიროვნებას აფასებს მომხიბვლელობის, საზოგადოებაში ქცევის უნარის ქონის, პოპულარობის, ფიზიკური მიმზიდველობისა და სხვა სოციალურად სასურველი მახასიათებლების მიხედვით. ასეთი მიდგომა ბადებს ისეთ კომენტარებს, როგორცაა „X სასურველი პიროვნებაა“, „არასასიამოვნო პიროვნებაა“. ეს კონცეფცია მთლიანად მეცნიერული ფსიქოლოგიის ფარგლებს გარეთ მდებარეობს, რადგანაც ყურადღების მიღმა ტოვებს ქცევის მრავალ თავისებურებას, რომელიც აუცილებლად პიროვნების კონტექსტში უნდა იქნას შესწავლილი.

პიროვნება, ასევე, განიხილებოდა, როგორც ინდივიდის ყველაზე მკაფიო და შესამჩნევი მახასიათებლების კომბინაცია. ამგვარად, ადამიანზე შეიძლება ითქვას, რომ “ის მორცხვი პიროვნებაა” ან “ის მეგობრული პიროვნებაა” და იგულისხმება, რომ მორცხვობა ან მეგობრულობა მისი ყველაზე დამახასიათებელი შტრიხია. მსგავს მაგალითებში საქმე გვაქვს პიროვნების გაიგივებასთან იმ გარეგან სოციალურ შთაბეჭდილებასთან, რომელსაც მოცემული ინდივიდი გარშემომყოფებზე ახდენს მათთან ურთიერთობის პროცესში. ანუ შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენ ვხედავთ, თუ რამდენად ახდენს ზეგავლენას ურთიერთობის სიტუაციებში პიროვნების ქცევათა უმრავლესობაზე მისი ყველაზე გამორჩეული, აშკარა თვისებები. სამწუხაროდ, ტერმინის ასეთი, ფაქტიურად, პოპულარული გამოყენებისას ხელიდან გვისხლტება იმის შესაძლებლობა, რომ ადამიანი შეიძლება კონკრეტული სიტუაციისდა მიხედვით იყოს მეგობრული ან მორცხვი. ამასთან, ტერმინი "პიროვნება" პერსონოლოგთა უმრავლესობის გაგებაში არ გულისხმობს ადამიანის ხასიათის ან მისი სოციალური უნარების შეფასებას. მაგალითად, როცა ვამბობთ, რომ "X არაჩვეულებრივი პიროვნებაა", ალბათ, ვგულისხმობთ მის კეთილგანწყობას, უშუალობას ან სხვებისათვის დახმარებისადმი მზაობას. თუმცა, პიროვნების საკითხებზე მომუშავე ფსიქოლოგები არ იყენებენ მახასიათებლებს ერთეული მნიშვნელობით ანუ არ ყოფენ პიროვნებებს კარგებად და ცუდებად (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

კაპრარა და სერვონი (Капрара Дж., Сервон Д., 2003) პიროვნების ცნებაში ფსიქიკური სისტემების მთელ სიმრავლეს გულისხმობენ, რომლებიც ადამიანის ქცევისა და განცდების უწყვეტობას განაპირობებენ იმ სახით,

რა სახითაც ეს მრავალრიცხოვანი სისტემები ვლინდება და როგორადაც აღიქმება ის თავად ადამიანისა და სხვა ადამიანების მიერ.

ამ განმარტებიდან ჩანს (Капра Дж., Сервон Д., 2003), რომ პიროვნების ცნება რამდენიმე რაკურსით უნდა განვიხილოთ. ადამიანის თვალსაზრისით, მისი საკუთარი პიროვნება არის თვისებათა და მიდრეკილებათა ერთობლიობა. ეს მდგრადი პიროვნული თვისებები იდენტობის ("ჩემი"), ერთიანობის ("აზრები, გრძნობები, მოქმედებები — ეს ყველაფერი ჩემი ნაწილება") და უნიკალობის ("მე") გრძნობას ქმნიან. დამკვირვებლის თვალსაზრისით, პიროვნება ფსიქიკური მახასიათებლების ერთობლიობაა, რომლითაც ადამიანები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან. ადამიანები აკვირდებიან სხვა ადამიანების ქცევას, საკუთარი დაკვირვებების გამოყენებით იქმნიან მათზე წარმოდგენას და პიროვნების შესახებ საკუთარ წარმოდგენებს შეთანხმებული სისტემების სახით ალაგებენ. ამ თვალსაზრისით, პიროვნება სოციალური კონსტრუქტია, რომელიც ადამიანების თვისებების შესახებ წარმოდგენების სისტემებს უკავშირდება. და ბოლოს, მეცნიერის თვალსაზრისით, პიროვნება ინდივიდისა და გარემოს ურთიერთქმედების შედეგად წარმოქმნილი ფსიქიკური სისტემაა, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირდება ინტრაფსიქიკურ ფუნქციონირებასა და გარემოსთან ადამიანის ურთიერთქმედებას (Капра Дж., Сервон Д., 2003).

პ. კოსტასა და რ. მაკკრეის მიხედვით (McCrae R. R., Costa, P. T., 2003), პიროვნების ცნებაში პიროვნული ნიშნებითა და იმ დინამიკური პროცესებით განსაზღვრული სისტემა იგულისხმება, რომლითაც ეს ნიშნები ზემოქმედებენ ინდივიდის ფსიქოლოგიურ ფუნქციონირებაზე.

რ. გერიგი და ფ. ზიმბარდო (გერიგი, რ. და ზიმბარდო, ფ., 2009) პიროვნებას განსაზღვრავენ, როგორც უნიკალური ფსიქოლოგიური თვისებების რთულ ერთობლიობას, რომელიც განსხვავებულ სიტუაციებში და სხვადასხვა დროს გავლენას ახდენს ინდივიდის ქცევისთვის დამახასიათებელ პატერნებზე.

ამერიკის ფსიქიატრთა ასოციაციის (1980) მიხედვით (Dillinger, T. G., Weigemann D. A. and Taneja N., 2003), პიროვნება განისაზღვრება, როგორც დამახასიათებელი, ტიპური გზა იმისა, თუ როგორ ფიქრობს, გრძნობს და იქცევა ადამიანი; ქცევის ღრმად გამჯდარი პატერნი, რომელიც თითოეულ ადამიანშია მოცემული ცნობიერად თუ არაცნობიერად, როგორც ცხოვრების სტილი ან გარემოსთან ადაპტაციის ფორმა.

ამრიგად, პიროვნება წარმოადგენს აბსტრაქტულ ცნებას, რომელიც აერთიანებს ადამიანისთვის დამახასიათებელ მრავალ ასპექტს — ემოციებს, მოტივაციას, აზრებს, განცდებსა და ქცევებს, თუმცა, პიროვნება, როგორც ცნება, არ უნდა დავიყვანოთ ინდივიდუალური ფუნქციონირების რომელიმე ასპექტზე. პიროვნების კონცეპტუალური მნიშვნელობა მრავალწახნაგოვანია — ის მოიცავს შინაგან ფსიქიკურ პროცესთა ფართო სპექტრს, რომელიც განაპირობებს ადამიანის ქცევის თავისებურებებს სხვადასხვა სიტუაციაში. ვინაიდან ასეთ რთულ ცნებასთან გვაქვს საქმე, შეუძლებელია მისი რაიმე მარტივი კონცეპტუალური განსაზღვრების მოცემა. ფსიქოლოგიის ფარგლებშიც კი ვერ ვიპოვით ამ ტერმინის ერთადერთ, საყოველთაოდ მიღებულ მნიშვნელობას. ეს მნიშვნელობები იმდენი შეიძლება იყოს, რამდენი ფსიქოლოგიც მუშაობს ამ საკითხზე (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების ცნების განსაზღვრებათა მრავალფეროვნებაზე წარმოდგენის შესაქმნელად საკმარისია ზოგადად გადაავლოთ თვალი პიროვნების ფსიქოლოგიის რამდენიმე ძირითად მიმართულებას.

პიროვნების ცნების ოლპორტიკული კლასიფიკაცია და მისეული გამართება

გორდონ ოლპორტიკა ლიტერატურაში მოიძია და განიხილა ცნება "პიროვნების" პიროვნების ფსიქოლოგიაში არსებული ცნების 49 განსაზღვრება და მანვე მოახდინა მათი კლასიფიკაცია (Robins, R. W., Fraley, R. Ch., Krueger, R. F., 2007). კრიტერიუმად აღებული იყო ის მხარე, ის ასპექტი, რასაც ეხებოდა ისინი. გამოიყო სულ შვიდი კატეგორია: განსაზღვრებები, რომლებიც ეხება (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997): ტერმინის ეტიმოლოგიას ან ადრეულ ისტორიას, თეოლოგიურ მნიშვნელობას, ფილოსოფიურ მნიშვნელობას, იურიდიულ მნიშვნელობას, სოციალურ მნიშვნელობას, ფსიქოლოგიურ მნიშვნელობას, გარეგან გამოვლინებებს.

ოლპორტიკა მოგვცა თავისი განმარტებაც, რომელშიც შეეცადა შეეტანა უკვე არსებულ განმარტებებში მოცემული დადებითი ელემენტები და გვერდი აეველო ნაკლოვანებებისათვის. შედეგად მიღებული განმარტება ასეთია: "პიროვნება არის ინდივიდის იმ ფსიქოფიზიკური სისტემის დინამიკური ორგანიზაცია, რომელიც განსაზღვრავს მის უნივერსალურ შეგუებას გარემოსთან" (Allport, 1937, ცტირებულია წყაროში Хьелл Л., 1997) (ტერმინების დაზუსტებისთვის იხ. ცხრილი 2).

ცხრილი 2. ოლპორტიკულ განმარტებაში შემავალი ზოგიერთი ტერმინის განმარტება.

ტერმინი	განმარტება
ფსიქოფიზიკური	– მიგვანიშნებს, რომ ის არ არის არც მხოლოდ ფსიქიკური და არც მხოლოდ ფიზიოლოგიური; რომ ორგანიზაცია იწვევს ორივეს, როგორც სულის, ისე სხეულის, ოპერაციებს, რომელთა ერთმანეთისგან დაშორება შეუძლებელია.
დინამიკური ორგანიზაცია	– ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ პიროვნება არის მუდმივად განვითარებადი და ცვალებადი, თუმცა, რადგან იგი ორგანიზაციაა და სისტემაა, ერთმანეთთან აკავშირებს მის განსხვავებულ კომპონენტებს და ამყარებს მათ შორის ურთიერთობას.
განსაზღვრავს	– ნათელს ხდის, რომ პიროვნება შეფასებულია მადეტერმინირებული ტენდენციებით, ის აქტიურ როლს ასრულებს ინდივიდის ქცევაში. ოლპორტიკა აღნიშნავს, რომ "პიროვნება არის რაღაცა და აკეთებს რაღაცას... ესაა ის, რაც არსებობს ინდივიდში სპეციფიკური აქტების მიღმა", ანუ პიროვნება არ არის უბრალოდ დამკვირვებლის კონსტრუქტი ან ის, რაც მხოლოდ მეორე, მასზე მორეაგირე პერსონის არსებობის შემთხვევაში არსებობს. პიროვნებას აქვს რეალური არსებობა.
უნიკალური	– ორი ინდივიდი არასოდეს რეაგირებს გარემოზე ზუსტად ერთნაირად. ამიტომ მათ არ აქვთ

(და ვერც ექნებათ) ერთნაირი პიროვნება.

შეგუებას – პიროვნება ასრულებს მედიატორულ როლს ინდივიდსა და მის ფიზიკურ და გარემოსთან ფსიქოლოგიურ გარემოს შორის; ამასთან, პიროვნება კრიტიკულ-ფუნქციონალური ანუ ადაპტური მნიშვნელობის მქონეა.

ძირითადი, რაც საერთოა ყველა განსაზღვრებისთვის

არსებულ კონცეფციათა მრავალფეროვნება და მათ შორის განსხვავებათა არსებობა მიუთითებს, რომ სხვადასხვა თეორიულ მოსაზრებათა პოზიციებიდან პიროვნების შინაარსი გაცილებით მრავალწახნაგოვანია, ვიდრე თავდაპირველად წარმოდგენილი "გარეგანი სოციალური ხატის" კონცეფცია. ის გაცილებით მნიშვნელოვანის, არსებითისა და უცვლელის მატარებელია. გარდა ამ პრინციპული შეთანხმებისა, პიროვნების თეორიულ განსაზღვრებათა უმრავლესობა მოიცავს შემდეგ ზოგად პუნქტებს (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997):

- განსაზღვრებათა უმრავლესობაში ხაზგასმულია ინდივიდუალურობის ან ინდივიდუალურ განსხვავებათა მნიშვნელობა. პიროვნებაში წარმოდგენილია ისეთი განსაკუთრებული თვისებები, რომელთა მეშვეობითაც მოცემული ადამიანი განსხვავდება დანარჩენებისგან. გარდა ამისა, იმის გაგება, თუ რომელი სპეციფიკური თვისებები თუ მათი კომბინაციები გამოადიფერენცირებენ ერთ პიროვნებას მეორისგან, მხოლოდ ინდივიდუალურ განსხვავებათა შესწავლითაა შესაძლებელი.
- განსაზღვრებათა უმრავლესობაში პიროვნება წარმოდგენილია გარკვეული ჰიპოთეტური სტრუქტურის ან ორგანიზაციის სახით. ინდივიდის უშუალო დაკვირვებისთვის ხელმისაწვდომი (ნაწილობრივ მაინც) ქცევა განიხილება, როგორც პიროვნების მიერ ორგანიზებული ან მასთან ინტეგრირებული. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პიროვნება არის ადამიანის ქცევაზე დაკვირვების შედეგად მიღებულ დასკვნებზე აგებული აბსტრაქცია.
- განსაზღვრებათა უმრავლესობაში ხაზგასმულია იმის მნიშვნელოვნობა, რომ პიროვნება განხილულ უნდა იქნას ინდივიდუმის ცხოვრებისეულ ისტორიასთან ან განვითარების პერსპექტივებთან შესაბამისობაში. პიროვნება ევოლუციურ პროცესში ხასიათდება, როგორც შინაგან და გარეგან ფაქტორთა (მათ შორის, გენეტიკური და ბიოლოგიური წინასწარი მზაობა, სოციალური გამოცდილება და გარემოს ცვალებადი პირობები) ზეგავლენის სუბიექტი.
- განსაზღვრებათა უმრავლესობაში პიროვნება წარმოდგენილია იმ მახასიათებლებით, რომლებიც "პასუხს აგებს" ქცევის მდგრად ფორმებზე. პიროვნება, როგორც ასეთი, შედარებით უცვლელია და მუდმივია დროსა და ცვალებად სიტუაციებში; ის უზრუნველყოფს უწყვეტობის განცდას დროსა და გარემოს პირობებში (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების ფსიქოლოგიის ძირითადი მიმართულებები

ფსიქოლინამიკური თეორიები

აქ შედის ფროიდის, იუნგის, ადლერის, ფრომის, ჰორნის, სალივანისა და სხვათა თეორიები. ამ თეორიებს შორის უამრავი განსხვავებაა, მაგრამ ყველა შეიცავს მნიშვნელოვან ბაზისურ იდეას: თითოეულისთვის პიროვნება ხასიათდება ინტეგრაციის ტერმინებით. მკვეთრი მახვილი კეთდება განვითარების ფაქტორებზე, რაც გულისხმობს დაშვებას იმის შესახებ, რომ პიროვნება თანდათანობით ვითარდება დროში და ეს განვითარება დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ ხდება ფაქტორთა ინტეგრირება (ანუ რა კომბინაციას ქმნიან ზეგავლენის მქონე ფაქტორები). მეტიც, მოტივაციის ცნება იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ პიროვნების აღწერა მხოლოდ მაშინ ითვლება თეორიული ღირებულების მქონედ, თუ განხილული და შეფასებულია მისი ძირითადი მოტივაციური სინდრომი (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

ბიჰევიორიზმი

პიროვნების შესწავლისას აქცენტი კეთდება დასწავლის თეორიაზე. მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს პიროვნების შესახებ გავლენიანი წმინდად ბიჰევიორისტული თეორიები, ამ ორიენტაციამ სტიმული მისცა სხვა თეორიებს, რომ უფრო ახლოს განეხილათ ინტეგრალური პრობლემა: ადამიანთა უმრავლესობის მიერ განხორციელებული ბიჰევიორალური რიგი (ქცევათა რეპერტუარი) რამდენად არის პიროვნების აღნიშნული ტიპის, შტრიხების თუ დინამიკის შედეგი და რამდენად უკავშირდება გარემოში მიმდინარე მოვლენებსა და განმამტკიცებლის შემთხვევითობას (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ჰუმანიზმი

ორიენტაცია, რომელიც შეიქმნა, როგორც რეაქცია იმაზე, რასაც დომინანტურად მიიჩნევდა ფსიქოლოგიაში ფსიქოანალიზი და ბიჰევიორიზმი. ისეთი მოაზროვნეები, როგორებიც არიან მასლოუ, როჯერსი, მეი და ფრანკლი, ფოკუსირდებიან ფენომენოლოგიაზე (სადაც უმთავრესია სუბიექტური მენტალური გამოცდილება), ჰოლიზმზე (სადაც უარყოფილია ბიჰევიორიზმის რედუქციონიზმი) და თვითაქტუალიზაციაზე მიმართული დრაივის მნიშვნელობაზე. ჰუმანისტური მიმართულების მთავარ პრობლემას მისი თეორიული მოსაზრებების მეცნიერული გადამოწმება წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, ის მაინც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიდგომაა პიროვნების ფსიქოლოგიაში (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

სოციალური დასწავლის თეორიები

ამ თვალსაზრისზე მყოფ თეორიულ მოსაზრებათა უმრავლესობა მომდინარეობს გარემოსა და თანდაყოლილ ნასახთა შორის ბალანსის პრობლემიდან, თუმცა, პიროვნების ცნება განიხილება, როგორც ქცევის სოციალურ კონტექსტში შექმნილი ასპექტები. აქ წამყვანი თეორეტიკოსია ალბერტ ბანდურა, რომლის პოზიციაც ეფუძნება შემდეგ დაშვებას: მიუხედავად იმისა, რომ დასწავლა კრიტიკულია, მარტივი სტიმულების – რეაქციის ასოციაციურობისა და განმამტკიცებლთა შემთხვევითობის – გარდა არსებობს სხვა ფაქტორები, რომელიც საჭიროა მოცემულ პიროვნებაში განსაკუთრებით წარმოჩენილი რთული სოციალური ქცევების (მაგალითად, სოციალური როლის) ჩამოყალიბების ასახსნელად; კერძოდ, მნიშვნელოვანია ისეთი ფაქტორები, როგორცაა მეხსიერება, შეკავებისა და თვითრეგულაციის პროცესები, ძირითადი კვლევა კი ფოკუსირდება მოდელირებასა და დაკვირვებით სწავლაზე, როგორც მექანიზმზე, რომელმაც სოციალურ კონტექსტში განხორციელებული ქცევის რეგულატორთა დამაკმაყოფილებელი თეორიული ახსნა შეიძლება მოგვცეს (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

სიტუაციონიზმი

ბიჰევიორიზმისა და სოციალური დასწავლის თეორიის დერივატი. ძირითადი დებულება: დაკვირვებადი ქცევების რეპერტუარი სიტუაციის მახასიათებლებით უფრო მეტადაა დეტერმინირებული, ვიდრე რომელიმე ინტერნელური (შინაგანი) პიროვნული ტიპით ან მახასიათებლებით. ამ პოზიციიდან პიროვნული ნიშნის (მახასიათებლის) ცნება მეტი არაფერია, თუ არა იმ დამკვირვებლის მენტალური კონსტრუქცია, რომელიც ცდილობს ჩაწვდეს სხვათა ქცევას და ეს კონსტრუქცია მხოლოდ მის გონებაში არსებობს. ქცევის რეგულარულობა მიეწერება სიტუაციების მსგავსებას, რომელშიც ხვდება მოცემული ინდივიდი, და არა მის შინაგან მუდმივობას და უცვლელობას (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების თეორია: მიმოხილვა

რა არის თეორია

თეორია მეცნიერების ბირთვი და გულია (Robins, R. W., Fraley, R. Ch., Krueger, R. F., 2007). თეორია არის ურთიერთდაკავშირებულ იდეათა, კონსტრუქტთა და პრინციპთა სისტემა, რომლის მიზანია რეალობაზე განხორციელებული გარკვეული დაკვირვებების ახსნა. ეს არის დაუმტკიცებელი ჰიპოთეზა ანუ სპეკულაცია სინამდვილეზე, რომლის შესახებაც ჯერ არ არის ცნობილი ასეთია იგი თუ არა. დამტკიცებული თეორია გადაიქცევა ფაქტად (Холл К. С., Линдсей Г., 1997).

მეცნიერები ქმნიან თეორიებს, რათა აღწერონ და ახსნან სამყაროსთან თავიანთი ურთიერთქმედება, როგორც ფორმაც არ უნდა მიიღოს ამ ურთიერთქმედებამ: იქნება ეს სიმსივნის უჯრედებზე დაკვირვება თუ შიზოფრენიის დიაგნოზის მქონე ადამიანების ინტერვიუება. ისინი მუდმივად კრიტიკულად აფასებენ თეორიებს, ახდენენ მათ მოდიფიცირებას, ხვეწენ ცნებებსა და კონცეფციებს, რათა უკეთ ასახონ დანახული, ან, პირიქით, უკუაგდონ თეორია, თუ ის არ შეესატყვისება რეალობიდან მიღებულ მონაცემებს (Robins, R. W., Fraley, R. Ch., Krueger, R. F., 2007).

ამრიგად, თეორია არის თეორეტიკოსების მიერ შექმნილი პირობითობების კრებული ანუ თეორია არ არის "მოცემული" და არ არის განპირობებული ბუნებით, მონაცემებით ან სხვა დეტერმინანტებით. როგორც ერთმა და იმავე განცდამ ან დაკვირვებამ შეიძლება მიიყვანოს პოეტი ან რომანისტი სხვადასხვა ფორმის ხელოვნების ნიმუშთა შესაძლო ვარიანტებიდან ნებისმიერის შექმნამდე, ისე კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემები შეიძლება ჩართული იყოს ნებისმიერში მრავალრიცხოვანი თეორიული სქემებიდან. ირჩევს რა მისთვის საინტერესო მოვლენების პრეზენტაციის ხერხს, თეორეტიკოსი ახორციელებს თავისუფალ შემოქმედებით არჩევანს, რომელიც მხატვრის არჩევანისაგან მხოლოდ იმით განსხვავდება, თუ რა ტიპის მოვლენები აღმოჩნდა ყურადღების ცენტრში და რის საფუძველზეა შესაძლებელი არჩევანის ნაყოფიერებაზე მსჯელობა. აქ ხაზგასმულია თეორიის აგების შემოქმედებითი და თავისუფალი სტილი. აქედან ბუნებრივად გამომდინარეობს შენიშვნა, რომ ჩვენ შეგვიძლია განვსაზღვროთ, თუ როგორ შეიძლება თეორიის შეფასება, მაგრამ ვერ განვსაზღვრავთ, თუ როგორ უნდა შევქმნათ ის. არ არსებობს ნაყოფიერი თეორიული კონსტრუქტის ფორმულა ისევე, როგორც არ არსებობს ფორმულა უკვდავი ლიტერატურული ნაწარმოების შექმნისათვის.

თეორია რომ რაღაც აუცილებელი და გამოწერილი კი არ არის, არამედ თავისუფალი არჩევანის შედეგი, ამაზე მოწმობს ის, რომ ჭეშმარიტობა-მცდარობა არასაკმარისი ატრიბუტია მის აღსაწერად. თეორია მხოლოდ შეიძლება იყოს სასარგებლო ან უსარგებლო. ეს კი იმისდა მიხედვით ირკვევა, თუ რამდენად ხელეწიფება მოცემულ თეორიას ისეთი პროგნოზებისა და პროექტების პროდუცირება ინტერესის სფეროში შემავალი მოვლენების შესახებ, რომელნიც ვერიფიკაციის (გადამოწმების) შემთხვევაში ადასტურებენ თავიანთ ჭეშმარიტობას (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

ფართო მნიშვნელობით, მეცნიერული თეორიები სიღრმისეულად ზემოქმედებენ იმაზე, თუ როგორ მიუდგებიან მეცნიერები თავიანთ დაკვირვებებს (მონაცემებს), ხოლო ეს დაკვირვებები (მონაცემები), თავის მხრივ, გავლენას ახდენენ მათ მიერ კონსტრუირებულ თეორიებზე. ეს რთულია დიალექტიკაა: დაკვირვებებს მიყვაროთ თეორიებამდე, რომლებსაც ახალ დაკვირვებებამდე მიყვაროთ, რაც ცვლის თეორიას, რაც კიდევ უფრო ახალ დაკვირვებებსკენ გვიბიძგებს და ა. შ. იდეალურ შემთხვევაში ეს პროცესი ღია და პროგრესულია (Robins, R. W., Fraley, R. Ch., Krueger, R. F., 2007).

თეორიის კომპონენტები

ახლა უფრო დაწვრილებით შევხვით იმას, თუ რას წარმოადგენს თეორია, რას მოიცავს მისი იდეალური ფორმა. თეორია უნდა მოიცავდეს ერთმანეთთან სისტემატურად შესაბამისობაში მყოფ რელევანტურ დაშვებებს და ემპირიულ განსაზღვრებებს (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

მოკლედ განვიხილოთ თითოეული ცალ-ცალკე:

- დაშვებები რელევანტური უნდა იყოს იმ თვალსაზრისით, რომ უნდა ეყრდნობოდეს ემპირიულ მოვლენებს, რომელთაც მიესადაგება თეორია. მაგალითად, თუ გვაქვს სმენითი მგრძნობელობის თეორია, დაშვებები უნდა უკავშირდებოდეს სმენით პროცესებს; თუ გვაქვს აღქმის თეორია, დაშვებები უნდა ეხებოდეს პერცეპტუალურ პროცესებს. ჩვეულებრივ, ამ დაშვებათა ხასიათი თეორიის განმასხვავებელ ნიშანს ქმნის. კარგი თეორეტიკოსი არის ადამიანი, რომელსაც შეუძლია სასარგებლო და შორსმჭვრეტელური ვარაუდების წამოყენება იმის შესახებ, რაც მის ინტერესთა სფეროში შედის. თეორიის თავისებურებისდა მიხედვით, ეს დაშვებები შეიძლება იყოს ძალზე ზოგადი ან საკმაოდ სპეციფიკური. ქცევის სფეროს თეორეტიკოსმა შეიძლება დაუშვას, რომ ყველა ქცევა მოტივირებულია; რომ ცხოვრების ადრეული პერიოდის მოვლენები მოზრდილის ქცევის მნიშვნელოვანი დეტერმინანტებია; რომ სხვადასხვა სახეობის ცხოველთა ქცევა იგება ერთი და იგივე ზოგადი პრინციპით; ანდა თეორეტიკოსმა შეიძლება დაუშვას, რომ შფოთვის მომატება იწვევს მოტორიკის დარღვევებს ან რომ ცალკეული ცვლადი ნორმალურადაა განაწილებული მოცემულ პოპულაციაში. ეს დაშვებები შეიძლება ფორმითაც განსხვავდებოდეს ერთმანეთისგან – ზუსტი მატემატიკური ნოტაციიდან შედარებით არამკაცრად ფორმულირებულ დაშვებებამდე, როგორცაა ზემოთ მოყვანილ მაგალითთა უმრავლესობა (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

დაშვებები მკაფიოდ უნდა იყოს ფორმულირებული, მაგრამ ეს არ არის საკმარისი; დაშვებები და თეორიის სხვა ელემენტები გარკვეული სახით უნდა მიესადაგებოდეს და შეესატყვისებოდეს ერთმანეთს ანუ უნდა არსებობდეს დაშვებებისა და ძირითადი ცნებების ურთიერთქმედების წესები. თუ ეს შინაგანი დამოკიდებულებები ნათელი და მკაფიო იქნება, თეორია ლოგიკურად გამართულ სახეს მიიღებს და შესაძლებელი იქნება დერივაციის პროცესები. ასეთი დაზუსტების გარეშე რთული ან შეუძლებელი იქნებოდა თეორიიდან ემპირიული შედეგების მიღება. ამ საკითხებს განიხილავენ, როგორც თეორიის სინტაქსს, რადგანაც ჰგავს გრამატიკის წესებს. მაგალითად, უკვე ვახსენეთ დაშვება იმის შესახებ, რომ შფოთვის მომატებას მივყავართ მოტორიკის დარღვევამდე. ამის გარდა, შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ თვითპატივისცემის ამაღლებას მივყავართ მოტორიკის გაუმჯობესებისკენ. თუ ჩვენ მეტი არაფერი ვიცით, ამ ორ დაშვებას შორის მიმართება აშკარად ბუნდოვანია და არ არის განსაზღვრული. ამიტომ ჯერ რაიმე უნდა დავადგინოთ, მოვიძიოთ ინფორმაცია შფოთვასა და თვითპატივისცემის კავშირის შესახებ და მხოლოდ შემდეგ იქნება შესაძლებელი გარკვეული პროგნოზის გაკეთება იმის შესახებ, თუ

რა მოხდება, როცა ორივე ცვლადი ერთად იჩენს თავს. თეორიული დაშვებების ადეკვატური დალაგება მომხმარებელს ნათელ სპეციფიკაციას უნდა აწვდიდეს ამ ორი დაშვებების ურთიერთმიმართების შესახებ (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

- *ემპირიული განსაზღვრებები* (მაკოორდინირებელი განსაზღვრებები) უზრუნველყოფს, ერთი მხრივ, თეორიის ფარგლებში არსებულ ტერმინთა და ცნებათა და, მეორე მხრივ, ემპირიულ მონაცემებს შორის მეტ-ნაკლებად ნათელი ურთიერთქმედების საშუალებას. ამ განსაზღვრებების საშუალებით გარკვეულ მომენტებში თეორია კონტაქტში მოდის რეალობასთან და დაკვირვების მონაცემებთან. ამ განსაზღვრებებს ხშირად ოპერაციულ განსაზღვრებებს უწოდებენ, რადგანაც იმ ოპერაციების განსაზღვრის საშუალებას იძლევიან, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი ხდება შესაბამისი ცვლადების გაზომვა. ემპირიულ განსაზღვრებებზე აქცენტი კვლევა-ძიებით განზრახვებზე მიუთითებს და შეიძლება ითქვას, რომ თუ თეორიას რაღაც წვლილი შეაქვს ემპირიულ დისციპლინაში, ის ემპირიული ტრანსლაციის გარკვეულ საშუალებებს უნდა ფლობდეს. მეორე მხრივ, ცხადია, რომ არსებობს ამ გამსაზღვრებათა კონტინუუმი სრული და ზუსტი კლასიფიკაციებიდან ძალზე ზოგად თვისობრივ მტკიცებულებებამდე. თუმცა, რაც მეტია მკაფიოობა, მით უკეთესი, მაგრამ კვლევის ადრეულ ეტაპებზე სრული მკაფიოობის მოთხოვნა შეიძლება მისი ნაყოფიერი განვითარების შემაფრებელი გახდეს. მაგალითად, ინტელექტის განსაზღვრა, როგორც “იმის, რასაც ზომავს ინტელექტის ტესტი” ანდა შფოთვის გაიგივება გალვანომეტრით გაზომვად გარკვეულ ფიზიოლოგიურ ცვლილებებთან შეიძლება ზუსტია, მაგრამ არც ერთს თავისთავად არ მივყავართ უფრო პროდუქტულ კვლევით აზრამდე. ემპირიული განსაზღვრებებისადმი სწორი დამოკიდებულება გულისხმობს, რომ ისინი იმდენად ზუსტი უნდა იყოს, რამდენადაც იძლევა ამის საშუალებას საქმის ვითარება შესაბამის სფეროში (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

თეორიის ფუნქციები

მოკლედ განვიხილოთ, თუ რისგან შედგება თეორია. ახლა დგება შემდეგი საკითხი: რას აკეთებს თეორია? რა ფუნქციები აქვს მას?

- რაც ყველაზე მთავარია, *თეორია იძლევა მანამდე დაკვირვებისთვის მიუწვდომელი (არათვალსაჩინო) შესაბამისი ემპირიული დამოკიდებულებების დანახვის საშუალებას*. თეორიას უნდა მივყავდეთ ცოდნის სისტემატურ ექსპანსიამდე ჩვენთვის საინტერესო ფენომენტთა სფეროში და იდეალში ეს ექსპანსია გაშუალებული და სტიმულირებული უნდა იქნეს თეორიიდან გარკვეული ემპირიული მდგომარეობების (დებულებების, ჰიპოთეზების, პროგნოზების) გამოყვანით, რომელიც ემპირიული შემოწმების ობიექტს წარმოადგენს. ნებისმიერი გამოკვლევის არსი მოვლენებსა და ცვლადებს შორის სტაბილური ემპირიული კავშირების აღმოჩენაა. თეორიის ფუნქციაა ამ პროცესის სისტემატური ხელშეწყობა. თეორია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ერთგვარი წისქვილი, რომელშიც იფქვევა

ვარაუდები, ფქვილის ანალოგი კი შესაბამისი ემპირიული დებულებებია, რომლებიც შემდგომში დადასტურდება ან უარიყოფა შესატყვისი ემპირიული მონაცემების კონტექსტში (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

- *თეორია იძლევა უკვე ცნობილი ემპირიული მონაცემების ლოგიკურად და თანამდევრული და მისაღებად მარტივი სისტემის ფარგლებში დალაგების საშუალებას.* თეორია წარმოადგენს ყველაფრის ორგანიზაციისა და ინტეგრაციის საშუალებას, რაც მიეკუთვნება მოვლენათა გარკვეულ წრეს. მაგალითად, ფსიქოტური ქცევის ადეკვატურ თეორიას უნდა შეეძლოს მთელი იმ ინფორმაციის სისტემატიზირება გასაგებ და ლოგიკურ კონსტრუქციაში, რაც უკვე ცნობილია შიზოფრენიისა და სხვა ფსიქოზების შესახებ. დასწავლის დამაკმაყოფილებელი თეორია უნდა მოიცავდეს სრულ ინფორმაციას, რაც შეეხება დასწავლის პროცესს. თეორია ყოველთვის წარმოიქმნება უკვე დაკვირვებადისა და ცნობილის ბაზაზე; ამ თვალსაზრისით, ჩამოყალიბების პირველ ფაზაზე ის ინდუქციურია და ხელმძღვანელობს და გარკვეულწილად კონტროლდება იმით, რაც უკვე ცნობილია. თუმცა, თუ თეორია მხოლოდ ალაგებს და ათანხმებს უკვე ცნობილს და მეტს არაფერს აკეთებს, მისგან სარგებელი ნაკლებია.

- *თეორია იცავს დამკვირვებელს გვერდითი ან კერძო მოვლენების მრავალფეროვნებისგან.* თეორია წარმოადგენს ერთგვარ ფილტრს, საფარს, რომელიც საშუალებას გვაძლევს, ერთდროულად არ ვიფიქროთ შესასწავლი მოვლენის ყველა ასპექტზე. გამოუცდელი დამკვირვებლისათვის ყოველი საკმარისად რთული ქცევითი მოვლენა ანალიზისა და აღწერის მრავალ ხერხს გულისხმობს და ეს მართლაც ასეა. თეორია დამკვირვებელს საშუალებას აძლევს სისტემატურად და ქმედითად, ნაყოფიერად მოახერხოს ბუნებრივი სირთულისგან აბსტრაგირება. თეორია მომხმარებელს ზღუდავს პრინციპული მნიშვნელობის მქონე მეტ-ნაკლებად განსაზღვრული პარამეტრებით, სიდიდეებითა და ცვლადებით. ამ პრობლემის თვალსაზრისით, შესაძლებელია სიტუაციის დანარჩენი ასპექტების ამა თუ იმ ხასისხით იგნორირება (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

რა არის პიროვნების თეორია

სხვა მეცნიერების მსგავსად, პიროვნების ფსიქოლოგებიც, ტრადიციულად, ცდილობენ საუკეთესო შესაძლებელი თეორიების შექმნას, რომლებიც სტრუქტურირებულად წარმოაჩენენ და საზრისს მიაწოდებენ მათ დაკვირვებებს (Robins, R. W., Fraley, R. Ch., Krueger, R. F., 2007).

დღესდღეობით არ არსებობს საყოველთაოდ მიღებული მოსაზრება იმის თაობაზე, თუ რომელი მიდგომა უნდა გამოიყენონ პერსონოლოგებმა პიროვნების შესწავლისას ადამიანის ქცევის ძირითადი ასპექტების ახსნისათვის. ფაქტიურად, პერსონოლოგიის განვითარების მოცემულ ეტაპზე თანაარსებობს სხვადასხვა ალტერნატიული თეორიები, რომლებიც პიროვნებას აღწერენ, როგორც ინტეგრირებულ მთლიანს და, ამასთან, ცდილობენ ადამიანთა შორის არსებული განსხვავებების ახსნას. ამიტომ სანამ

გადავალთ კონკრეტული თეორიების ან მიმართულებების განხილვაზე, მიზანშეწონილია გავცნოთ, თუ რას წარმოადგენს ზოგადად პიროვნების თეორია, რა ფუნქციები აკისრია მას და რას მოიცავს.

როგორც აღვნიშნეთ, თეორია, ზოგადად, არის ურთიერთდაკავშირებულ იდეათა, პრინციპთა და კონსტრუქციათა სისტემა, რომლის მიზანია სინამდვილეზე განხორციელებულ გარკვეულ დაკვირვებათა ახსნა. მეცნიერულ სამყაროში თეორია მთლიანობაში დასაბუთებულად და სანდოდ ითვლება იმდენად, რამდენადაც ფენომენზე დაკვირვების შედეგები შეესატყვისება (თანხმობაში მოდის) ამავე ფენომენის თავად თეორიაში მოცემულ ახსნას. ადამიანის ქცევა რომ სრულიად გასაგები იყოს სადი აზრის პოზიციიდან, საჭირო არ გახდებოდა პიროვნების თეორიის შექმნა.

პიროვნების თეორია – ეს არის სახელდახელოდ გამოტანილი დასკვნების ან ჰიპოთეზების ერთობლიობა იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენენ ადამიანები, როგორ იქცევიან და რატომ იქცევიან ისინი სწორედ ასე და არა სხვაგვარად (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების თეორიის ფუნქციები

პიროვნების ფსიქოლოგიაში არსებული პიროვნების თეორიების ძირითადი ფუნქციაა იმ მეცნიერული კონსტრუქტების შეთავაზება, რომლებიც ფსიქოლოგიური ინდივიდუალობის აღწერისა და ახსნის შესაძლებლობას მოგვცემს (Robins, R. W., Fraley, R. Ch., Krueger, R. F., 2007). ამ ფუნქციას უკავშირდება მისი ახსნითი და პროგნოზირების ფუნქციები.

ახსნა

პიროვნების თეორია ახსნითია იმ თვალსაზრისით, რომ მასში ქცევა აღწერილია, როგორც გარკვეული სახით ორგანიზებული, რაც გასაგებს ხდის მას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თეორია უზრუნველყოფს აზრობრივ სურათს ან სქემას, რომელიც საშუალებას იძლევა გავამარტივოთ და ავხსნათ (მოვახდინოთ ინტერპრეტირება) ყველაფერი, რაც ცნობილია ჩვენთვის მოვლენათა მოცემული კლასის შესახებ. მაგალითად, თეორიის დახმარების გარეშე ძნელი იქნებოდა იმის ახსნა, თუ რატომ განიცდის 5 წლის ბიჭუნა ძლიერ რომანტიულ მიჯაჭვულობას დედაზე და, ამასთანავე, უსაზღვრო უკმაყოფილებასა და რისხვას მამის მიმართ. პრობლემის სიმძაფრე მოიკლებს, თუ გავიგებთ, რომ ამ ასაკში სხვა ბიჭებსაც ახასიათებთ მსგავსი გრძნობები; ხოლო თუ დავინხმართ თეორიას, რომელიც ასეთ გრძნობებს პიროვნების განვითარების გარკვეულ სტადიას მიაკუთვნებს და თან გვაძლევს ამ ემოციათა აღმოცენების მიზეზების ახსნას, ჩვენ შევძლებთ, უკეთესად გავუგოთ ამ ბიჭუნას. ჩვენ შეიძლება მართალნი ან მცდარნი აღმოვჩნდეთ, მაგრამ, უკიდურეს შემთხვევაში, მივაღწევთ თანხმობას ბავშვების ზოგიერთი გრძნობის გაგების თაობაზე.

თეორიის ახსნითი ფუნქცია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, როცა ხელთ გვაქვს დიდი რაოდენობით ფაქტები და დაკვირვებები მოცემული ქცევის შესახებ. კარგი პიროვნების თეორია

უზრუნველყოფს აზრობრივ კონტექსტს, რომელშიც შესაძლებელი ხდება ადამიანის ქცევის შეთანხმებულად აღწერა და ინტერპრეტირება (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პროგნოზირება

თეორია არა მარტო ხსნის წარსულისა და აწმყოს ფაქტებს, არამედ პროგნოზირებს მომავალს. მან უნდა უზრუნველყოს იმ შედეგთა და მოვლენათა პროგნოზირების საფუძველი, რომელიც ჯერ არ მომხდარა, არ განხორციელებულა. ეს მიზანი აშკარად გულისხმობს, რომ თეორიული კონცეფციები არა მარტო ღია უნდა იყოს გადამოწმებისთვის, არამედ გათვალისწინებული უნდა იყოს ისიც, რომ ის შეიძლება დადასტურდეს ან არ დადასტურდეს. ანუ ჩვენ უნდა შეგვეძლოს გარკვეული ცვლილებების პროგნოზირება ბიჭუნას ქცევაში, რომელიც მშობლებისეული აღზრდის ფუნქციას წარმოადგენს (ანუ შეგვეძლოს ბიჭუნას ქცევაში აღზრდის შედეგად მომხდარი ცვლილებების პროგნოზირება). მაგალითად, რა იქნება, თუ დედა აქტიურად წახალისებს შვილის რომანტიულ გრძნობებს ანდა მამა უარყოფს შვილს იმის გამო, რომ იგი მასზე ბრაზდება? ამგვარი პროგნოზები არა მარტო შესაძლებელი უნდა იყოს, არამედ იდეალში თეორიული კონცეფცია იმგვარად უნდა იყოს ფორმულირებული, რომ არსებობდეს მკაცრი და ზუსტი ემპირიული შემოწმების საშუალება. კარგი პიროვნების თეორია პირდაპირ იძლევა ფსიქოლოგიური კვლევის სტიმულს და, პირიქით, შეუმოწმებელი თეორიის (ანუ ისეთის, რომლის საფუძველზეც შეუძლებელია შემდგომი კვლევებისთვის პროგნოზის გაკეთება) მეცნიერული ღირებულების განსაზღვრა შეუძლებელია. თეორიას უნდა ჰქონდეს კვლევის იმპულსი, თუ მას პრეტენზია აქვს, რომ ხელს უწყობს ადამიანის ბუნების, ყველა მისი განუმეორებელი ინდივიდუალური გამოვლინების გაგებას (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ამრიგად, პიროვნების თეორიებს ორი ძირითადი ფუნქცია აქვს ფსიქოლოგიაში: ისინი საშუალებას გვაძლევენ ავხსნათ, თუ რას წარმოადგენენ ადამიანები ანუ გამოვავლინოთ შედარებით მდგრადი პიროვნული მახასიათებლები და მათი ურთიერთკავშირის გზები; გავიგოთ, თუ როგორ ვითარდება ეს მახასიათებლები დროში და რატომ იქცევიან ადამიანები გარკვეული სახით. თეორიები, ასევე, იძლევიან ადრე შეუსწავლელი, ახალი ურთიერთკავშირების წარმოქმნის პროგნოზირების საშუალებას. პროგნოზირების ფუნქციის თვალსაზრისით, თეორიები სახავენ იმ მიმართულებებს, რითაც გეგმიური კვლევებით ახალ აღმოჩენებამდე მივალთ აქამდე უცნობ მრავალ სფეროში.

თუმცა, ძალზე მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ადამიანის ქცევის შესახებ არსებული ყველა თეორია ისევ ადამიანების მიერაა შექმნილი. პერსონოლოგები ჩვეულებრივი ადამიანები არიან და სხვების მსგავსად აქვთ სხვადასხვა შეხედულებები ადამიანის ბუნებაზე. მაგალითად, ზოგიერთი თეორეტიკოსი დარწმუნებულია, რომ ადამიანთა ქცევების ფესვები ღრმად არაცნობიერ მოტივებშია, რომელთა ჭეშმარიტ ბუნებას ვერ აცნობიერებს ინდივიდი, ხოლო მოტივაციის წყაროები შორეულ

წარსულში იღებს სათავეს. ზოგიერთი კი ვარაუდობს, რომ ადამიანები მნიშვნელოვნად აცნობიერებენ თავიანთ მოტივებს, ხოლო მათი ქცევა, პირველ რიგში, აქტუალური გარემოებების შედეგია. პიროვნების თეორიათა ამოსავალი პრინციპები მომდინარეობს მოცემული პერსონოლოგის წარმოდგენებიდან ადამიანის შესახებ. ეს მოსაზრებები განსხვავდება ერთმანეთისგან და, აქედან გამომდინარე, განსხვავებულია შედეგად მიღებული თეორიებიც (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების თეორიები და სხვა ფსიქოლოგიური თეორიები

პიროვნების თეორია უნდა მოიცავდეს მთელ რიგ დაშვებებს ადამიანის ქცევის შესახებ და წესებს, რომლითაც ეს დაშვებები უკავშირდება განსაზღვრებებს, რაც იძლევა მათი ურთიერთქმედების საშუალებას ემპირიულ ან დაკვირვებად მოვლენებთან. აქ დგება საკითხი: განსხვავდება თუ არა ამ განსაზღვრებათა თვალსაზრისით პიროვნების თეორიები სხვა თეორიებისგან. ამ კითხვაზე პასუხის გაცემის დაწყება მიზანშეწონილია ორი ტიპის ფსიქოლოგიური თეორიების განსხვავებით (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ცხადია, რომ ზოგიერთი ფსიქოლოგიური თეორია მზად არის განიხილოს ნებისმიერი ქცევითი მოვლენა, რომელიც მნიშვნელოვანია ადამიანის ორგანიზმის რეგულაციის თვალსაზრისით. სხვა თეორიები მკვეთრად არის შეზღუდული იმ ქცევითი გამოვლინებებით, რომელიც ხორციელდება დეტალურად აღწერილ პირობებში. ასეთ თეორიათა ინტერესის სფერო შემოიფარგლება ადამიანის ქცევის გარკვეული (შეზღუდული ოდენობის) ასპექტებით. თეორიებს, რომელნიც ცდილობენ შეეხონ ყველა მნიშვნელოვან ქცევით ფენომენს, ქცევის ზოგად თეორიებს უწოდებენ, ხოლო თეორიებს, რომელთა ინტერესის სფეროს წარმოადგენს ქცევითი მოვლენების გარკვეული ტიპი, – კერძო თეორიებს.

ცხადია, რომ პიროვნების თეორიები პირველ კატეგორიას მიეკუთვნება; პიროვნების თეორია ქცევის ზოგადი თეორიაა. მარტივი დაკვირვებით შეიძლება განვასხვავოთ პიროვნების თეორია სხვა ფსიქოლოგიური თეორიისგან. მაგალითად, პერცეფციის, სმენითი მგრძნობელობის, მექანიკური მუხსიერების, მოტორული დასწავლის და სხვა მრავალი ფსიქოლოგიური თეორია კერძოა მათი მოცულობისა და სიფართოვის თვალსაზრისით. ამ თეორიებს არ აქვთ პრეტენზია ზოგადი თეორიის სტატუსზე და იმ წარმოდგენების განვითარებით კმაყოფილდებიან, რომელიც გამოსადეგია ქცევითი მოვლენების გარკვეულ სფეროში აღწერისა და პროგნოზირებისთვის. პიროვნების თეორიები კი ცდილობენ განიხილონ მრავალფეროვანი ბუნების მოვლენები იმდენად, რამდენადაც ამ მოვლენებს ინდივიდისთვის ფუნქციონალური მნიშვნელობა აქვთ (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

დგება საკითხი: არსებობს თუ არა ქცევის ისეთი ზოგადი თეორია, რომელიც არ მიეკუთვნება პიროვნების თეორიებს. მაგალითად, ასეთი კითხვა შეიძლება გაჩნდეს მოტივაციის თეორიის მიმართ, რომელიც ქცევის ზოგად თეორიად შეიძლება მივიჩნიოთ და არ მივაკუთვნოთ პიროვნების თეორიებს. რეალურად, თუ თეორიას საქმე აქვს მხოლოდ მოტივაციურ პროცესებთან, ის ვერ იქნება (და არც არის)

ზოგადი თეორია, თუმცა, ფაქტიურად, მოტივაციის თეორიებად წოდებული თეორიები, ჩვეულებრივ, პიროვნების თეორიებიც არის, მაგალითად, ფსიქონალიზი, ჰორმიული ფსიქოლოგია, მიურეის თეორია. ამრიგად, თუ თეორია ეხება მხოლოდ მოტივაციას, ეს კერძო თეორიაა; თუ ის მოვლენათა უფრო ფართო წრეს მოიცავს, ეს ერთ-ერთი ტიპის პიროვნების თეორიაა.

ანალოგიური კითხვა შეიძლება გაჩნდეს დასწავლის თეორიის მიმართ, რომელიც გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება წარმატებით განვაზოგადოთ ისე, რომ შეიქმნას ქცევის ზოგადი თეორია. ეს მართლაც განსაკუთრებული შემთხვევაა და ზოგიერთმა თეორეტიკოსმა სცადა კიდევ იმგვარად განეზოგადებინა დასწავლის თეორიები, რომ თავისი სიფართოვის მიხედვით ქცევის ნებისმიერი ზოგადი თეორიის ტოლფასი ყოფილიყო. ასეთ შემთხვევებში დასწავლის თეორია აღარ არის მხოლოდ დასწავლის თეორია და გადაიქცევა პიროვნების თეორიად ანდა ქცევის ზოგად თეორიად. მართალია, ასეთ გენერალიზირებულ მოდელებს გარკვეული განმასხვავებელი ნიშნები აქვთ, რომელიც მიგვითითებს მათ პირველწყაროებზე, მაგრამ ინტენციითა (მიმართულებითა) და ლოგიკური თვისებებით არ განსხვავდებიან სხვა პიროვნების თეორიებისგან (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების თეორიის შეფასების კრიტერიუმები

ბუნებრივად დგება საკითხი: მრავალრიცხოვანი ალტერნატიული პიროვნების თეორიების არსებობის პირობებში როგორ უნდა შევაფასოთ თითოეული მათგანის შედარებითი ღირსებები? მათი ახსნითი და პროგნოსტული ფუნქციის განხილვის გარდა, როგორ უნდა გადავწყვიტოთ, რითი სჯობია ერთი თეორია მეორეს? პიროვნების თეორიის სისტემატიზირებული შეფასებისთვის გამოიყენება ექვსი ძირითადი კრიტერიუმი. მეცნიერულ საზოგადოებაში მიღწეულია კონსენსუსი პიროვნების თეორიის შეფასების შესახებ: ის დადებითად ფასდება მხოლოდ მაშინ, როცა აკმაყოფილებს ყველა ქვემოთ ჩამოთვლილ კრიტერიუმს (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

ვერიფიცირებადობა (შემოწმებადობა)

ამ კრიტერიუმის მიხედვით თეორია მით მეტად ფასდება პოზიტიურად, რაც უფრო ღიაა მისი დებულებები დამოუკიდებელი მკვლევარების მიერ განხორციელებული შემოწმებისათვის. ეს ნიშნავს, რომ თეორია ისე უნდა იყოს ფორმულირებული, რომ მასში მოცემული კონცეფციები, დებულებები და ჰიპოთეზები ნათლად და არაორაზროვნად გადმოცემული და ერთმანეთთან ლოგიკურად დაკავშირებული უნდა იყოს. თეორიის ამ სახით მოწოდების შემთხვევაში მისი ემპირიული დასკვნები ადვილად საბუთდება ლოგიკურად და მოწმდება ფორმალური კვლევით. მაგალითისთვის, ვთქვათ, გვინდა ადღერის მოსაზრებათა დასაბუთება იმის შესახებ, რომ ოჯახში დაბადების რიგის მიხედვით პირველ შვილს მოზრდილობაში უფრო მეტად აქვს გამოკვეთილი მიღწევის მოტივაცია, ვიდრე რიგით მეორეს, მესამეს და ა.შ. შვილებს. ჰიპოთეზის დასაბუთების პირველი საფეხური იქნება

გამოკვლევებისთვის რელევანტურ სუბიექტთა ჯგუფის შერჩევა. შემდეგ უნდა გავარკვიოთ, დაბადების რიგის მიხედვით მერამდენე შვილია ოჯახში თითოეული ცდის პირი. გაცილებით რთულია ისეთი ცვლადის გაზომვა, როგორიცაა მიღწევა. შეიძლება უბრალოდ აკადემიური მოსწრების მაჩვენებლებით შევავსოთ მათი ინტელექტუალური მიღწევების დონე; შეიძლება დავაკვირდეთ სწავლის პერიოდში წარმატებისკენ მათ მისწრაფებას; ანდა შევადგენინოთ თვითანგარიში, რაც მიღწევის მოტივაციის მიხედვით ინდივიდუალურ განსხვავებათა შეფასების საშუალებას მოგვცემს. შესაძლებლობათა მრავალფეროვნების პირობებში აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი მომენტი: კარგი თეორია შემოწმებად ჰიპოთეზებს უნდა გამოიმუშავედეს. რაც უფრო ზუსტი ენით არის თეორია მოცემული, მით უფრო იოლია ამ პირობის შესრულება (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

მიუხედავად იმისა, რომ ეს მოთხოვნა ადვილი გასაგებია, პერსონოლოგებს ძალზე უძნელდებათ ხოლმე თავიანთი თეორიული პოზიციების თუნდაც ზომიერი (საშუალო) ემპირიული მხარდაჭერის უზრუნველყოფა. ეს არ ნიშნავს, რომ პიროვნების თეორიებს არ ძალუძთ შემოწმებადი ჰიპოთეზების პროდუცირება, მაგრამ თეორიულ კონცეფციათა უმრავლესობას მაინც აკლია კრიტიკული ექსპერიმენტი. და მაინც, კარგი თეორია უნდა მოიცავდეს შემოწმებად ჰიპოთეზებს ფენომენტთა ურთიერთკავშირის შესახებ. თეორია, რომლის დადასტურება ან უარყოფა შეუძლებელია, ცუდი თეორიაა; ის უსარგებლოა ნებისმიერი პრაქტიკული მიზნისათვის (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

ევრისტიკული ღირებულება

ემპირიული ორიენტაციის ფსიქოლოგისათვის პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს საკითხს იმის შესახებ, თუ რამდენად აძლევს თეორია სტიმულს მეცნიერებს შემდგომი კვლევების წარმოებისათვის. პიროვნების თეორიები ძალზე განსხვავდებიან ერთმანეთისგან ამ მოთხოვნის დაკმაყოფილების უნარის მიხედვით. პიროვნების ყველაზე საკამათო განსაზღვრებებიდან ზოგიერთი, როგორიცაა მაგალითად, ერის ფრომის ჰუმანისტური თეორია და ჯორჯ კელის პიროვნული კონსტრუქტების თეორია, მინიმალურ იმპულსს იძლევა შემდგომი კვლევითი აქტივობისათვის თავად ფსიქოლოგიის ფარგლებში. ასეთი ვითარება, ჩვეულებრივ, იმის შედეგია, რომ თეორეტიკოსი ვერ ახერხებს თავისი კონცეფციების სამუშაო განსაზღვრებების მოცემას ანუ ვერ ადგენს, თუ რა ოპერაციებით შეიძლება მათი შეცვლა ან ქცევის რომელ დაკვირვებად მახასიათებლებს შეესატყვისებინა ისინი. ცხადია, სახელოვანი თეორეტიკოსის კომპეტენტურ მკვლევარებს შეუძლიათ აამაღლონ თეორიის ევრისტიკული ღირებულება ბაზისური კონცეფციების ისეთ ფორმაში გადაყვანით, რომელიც ძიებითი აქტივობის ბიძგს იძლევა (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

შინაგანი შეთანხმებულობა

ეს კრიტერიუმი გულისხმობს შემდეგ პირობას: თეორია თავისუფალი უნდა იყოს შინაგანი წინააღმდეგობებისგან ანუ კარგი თეორია შინაგანად ლოგიკური მეთოდით უნდა ხსნიდეს ერთმანეთთან შეუსაბამობაში მოსულ ფენომენებს. ასევე, საყურადღებო თეორია ერთმანეთთან თანმიმდევრულად შეთანხმებული დებულებებისა და განსაზღვრებებისგან უნდა შედგებოდეს. მთლიანობაში, პიროვნების თეორიები სრულიად აკმაყოფილებენ ამ სტანდარტს და თუ მაინც ვაწყდებით ერთმანეთისადმი წინააღმდეგობრივ პროგნოზებს, ამის სათავე, ჩვეულებრივ, მკვლევარის მიერ ბაზისური მოსაზრებების ბოლომდე ვერ გაგებაა ხოლმე. თუ გვაქვს ადამიანის ბუნების შესახებ ჰიპოთეზების რიგი, სრულიად შესაძლებელია პიროვნების ისეთი თეორიის აგება, რომელშიც კონცეფციები და დებულებები ლოგიკურად იქნება ერთმანეთთან შეთანხმებული (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

ეკონომიურობა

თეორია შეიძლება შევაფასოთ ამ თეორიის სფეროში მოთავსებული მოვლენების აღწერისა და ახსნისთვის საჭირო კონცეფციების რაოდენობის მიხედვით. ეკონომიურობის პრინციპის მიხედვით უპირატესობა შედარებით მარტივ და მკაფიო ახსნებს უფრო ენიჭება, ვიდრე რთულს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რაც უფრო ნაკლები კონცეფციები და ვარაუდები სჭირდება თეორიას ამა თუ იმ ფენომენის ასახსნელად, მით უკეთესია იგი და, პირიქით, სხვა თითქმის თანაბარ პირობებში, ჭარბი რაოდენობის კონცეფციათა და ვარაუდთა მომცველი თეორია მთლიანობაში განიხილება, როგორც წარუმატებელი. შემდეგი მაგალითი დაგვეხმარება ამ კრიტერიუმის მნიშვნელოვნობის უკეთ გაგებაში. ვთქვათ, დიდი რაოდენობის დაკვირვებების შედეგად მივედით დასკვნამდე, რომ დეპრესიულ მდგომარეობაში ადამიანები: (ა) ჩვეულებრივ, ნეგატიურად აფასებენ საკუთარ თავს; (ბ) პესიმისტურად აფასებენ მომავალს; (გ) აქვთ ცხოვრებისეული გამოცდილების ნეგატიურად ინტერპრეტირების ტენდენცია (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ამასთან დაკავშირებით შეგვიძლია წამოვაყენოთ ჰიპოთეზა, რომ დეპრესიის პირველმიზეზია დაბალი თვითშეფასება. ჩვენი ჰიპოთეზა მოკლედ აჯამებს დეპრესიულ მდგომარეობაში მყოფ ადამიანთა დიდი რაოდენობით გამოკვლევების შედეგებს. ეს მეთოდი უზრუნველყოფს ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ფაქტებისა და დეპრესიულ ადამიანებზე დაკვირვებების ახსნის უფრო ეკონომიურ გზას.

სამწუხაროდ, არ არსებობს თეორიის ეკონომიურობის შეფასების მარტივი და ერთმნიშვნელოვანი წესები. ეკონომიურობა სუბიექტური კრიტერიუმია, რამდენადაც დღესდღეობით არსებული ცოდნა პიროვნების სხვადასხვა ასპექტების შესახებ შორსაა სისრულისგან. მეტიც, დღეისათვის ეკონომიურად

მიჩნეულმა თეორიამ შეიძლება ვერ ახსნას შემდგომი აღმოჩენები. მიუხედავად ამისა, კარგი თეორია არ უნდა მოიცავდეს ჭარბ თეორიულ ტვირთს (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

მოცულობის დიაპაზონი (შესასწავლ მოვლენათა დიაპაზონის სიფართოვე)

ეს კრიტერიუმი იმ ფენომენტთა სიფართოვესა და მრავალფეროვნებას შეეხება, რომელსაც მოიცავს თეორია. რაც უფრო მრავალმხრივია თეორია, ქცევითი გამოვლინებების მით უფრო დიდ სფეროზე ვრცელდება ის. ამგვარად, უპირატესობა ყოველმხრივ თეორიას ენიჭება ვიწროსა და შეზღუდულთან შედარებით. ყოველმხრივი თეორიის კიდევ ერთი ღირსებაა, რომ ის შეიძლება გამოვიყენოთ, როგორც კარკასი დაკვირვებით ან ექსპერიმენტით დადგენილი ახალი, განსხვავებული ფაქტების ახსნისა და ინტერგრაციისთვის. ზოგი პესონოლოგი ფართო მასშტაბიან თეორიას ქმნის, ზოგიც ვერ ახერხებს ამას. ადამიანის ბუნების შესახებ დებულებათა გარკვეულ რიგზე დაყრდნობა უზრუნველყოფს შინაგან შეთანხმებულობას, მაგრამ ამის პარალელურად იწვევს თეორეტიკოსის მეცნიერული ინტერესის სფეროს შევიწროებას ქცევითი რეაქციების შეზღუდულ დიაპაზონამდე (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ადამიანის ქცევის ახსნისას პესონოლოგები ყველაზე მეტ მნიშვნელობას ბიოლოგიურ, გენეტიკურ, ემოციურ, კოგნიტურ, სოციალურ ან კულტურულ ფაქტორებს ანიჭებენ. თითოეულ ამ მიდგომას პიროვნებისადმი უცილობლად მივყავართ თეორიის შეზღუდვამდე მოცულობის დიაპაზონის კრიტერიუმის მიხედვით. უნდა აღინიშნოს, რომ ვერც ერთი არსებული თეორია ვერ ახსნის ადამიანის ფუნქციონირების ყველა ასპექტს. ამგვარად, თითოეულ ცალკეულ შემთხვევაში უნდა გადავწყვიტოთ, ერთ თეორიაში ახსნილი ფენომენტები ისეთივე მნიშვნელოვანია და ისეთსავე არსებით როლს ასრულებენ ადამიანის ქცევის გაგებაში თუ არა, როგორსაც ის ფენომენტები, რომელზეც ყურადღებას ამახვილებს მეორე თეორია.

სამწუხაროდ, არ არსებობს ინდიკატორი, რომელიც დაადგენდა თითოეული თეორიის ფარდობით მნიშვნელოვნობას, რადგანაც ხშირად არ ვიცით, რეალურად რამდენად არსებითია მოცემული ფენომენი ქცევის გაგებისათვის (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ფუნქციონალური მნიშვნელობა

კარგი თეორიის განსაზღვრის ბოლო კრიტერიუმი ის, თუ რამდენად შეუძლია მის დაეხმაროს ადამიანებს მათი ყოველდღიური ქცევის გაგებაში. თეორია, ასევე, ადამიანებს პრობლემების გადაჭრაში უნდა ეხმარებოდეს. სრულიად ბუნებრივია, რომ გვიზიდავს საკუთარი თავისა და ჩვენს ირგვლივ მყოფ ადამიანთა შესახებ რაც შეიძლება მეტის ცოდნის საშუალება. მართლაც, არაპროფესიონალისთვის პიროვნების თეორიის ძირითად ღირებულებას წარმოადგენს ის, რომ თეორიას შეუძლია ნათელი მოჰფინოს თავად მას და მის ინტერპესონალურ ურთიერთობებს. შინაგანი და გარეგანი

კანონზომიერების ცოდნა, რომელიც პიროვნების კვლევით არის მიღებული, მნიშვნელოვნად ამდიდრებს ადამიანის ქცევის ნიუანსების გაგებასა და შეფასებას.

განხილული კრიტერიუმები – შემოწმებადობა, ევრისტიკული ღირებულება, შინაგანი შეთანხმებულობა, ეკონომიურობა, მოცულობის დიაპაზონი და ფუნქციონალური მნიშვნელოვნობა – წარმოადგენს თითოეული პიროვნების თეორიის შეფასების საფუძველს და, ასევე, იძლევა იმის გაგების საშუალებას, თუ რატომ ენიჭება ერთ თეორიას უპირატესობა მეორესთან შედარებით. თუმცა, თეორიების ღირსებებისა და ნაკლოვანებების შედარებისას უნდა გადაიჭრას ორი საკითხი:

1. შეეხება თუ არა შესადარებელი თეორიები ერთსა და იმავე ფენომენებს? ქცევის ერთსა და იმავე ფორმებზე ორიენტირებული ორი თეორიიდან თითოეული შეიძლება შეფასდეს ჩამოთვლილი ექვსი კრიტერიუმით. ამავე დროს, არ არის აუცილებელი, რომ უსათუოდ ამოვირჩიოთ რომელიმე, რადგანაც მომავალში ორივე შეიძლება გახდეს ნაყოფიერი იდეების წყარო. ასევე, არსებობს შესაძლებლობა, რომ ეს ორი თეორია დროთა განმავლობაში ერთ უფრო ზოგად თეორიაში აღმოჩნდეს ინტეგრირებული.

2. იმყოფება თუ არა ორი შესადარებელი თეორია განვითარების ერთსა და იმავე სტადიაზე? ახალმა და ჯერ კიდევ განვითარების პროცესში მყოფმა თეორიამ შეიძლება ვერ ახსნას ბევრი ფენომენი, როცა ძველ, მყარ დაფუძნებულ თეორიას შეუძლია ნათელი მოჰფინოს პიროვნების შესწავლისას წამოჭრილ მრავალ საკითხსა და პრობლემას. და მაინც, ახალ თეორიას ხელეწიფება საგრძნობი წვლილი შეიტანოს ადრე შეუსწავლელი სფეროს დამუშავებაში და მომავალში მეტად მრავალმხრივი გახდეს.

საბოლოო ჯამში, თეორიები უნდა შეფასდეს იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად კარგად გადმოსცემენ ჩვენთვის უკვე ცნობილ მოვლენებს და, ამავე დროს, გვიტოვებენ თუ არა თავისუფლებას ჯერ კიდევ შეუსწავლელ შესაძლებლობათა გაზრებისათვის (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების თეორიის კომპონენტები

პიროვნების თეორიის ახსნითი და პროგნოსტული ფუნქციების გარდა არსებობს ძირითადი საკითხები და პრობლემები, რომელთაც აყენებს თავად თეორია. მარტივად რომ ვთქვათ, პიროვნების თეორია შედგება მრავალი “მინითეორიისაგან”, რომელთაგან თითოეული ფოკუსირდება ფსიქოლოგიაში განხილულ ცალკეულ საკითხზე ან თემაზე. ჩვენ განვიხილავთ ექვს ძირითად საკითხს, რომელთა გადაჭრასაც და სრულად მოწოდებასაც უნდა ესწრაფოდეს სრული პიროვნების თეორია. ეს თემები წამოადგენს პიროვნების კონცეპტუალურ სფეროს – ისინი გვიჩვენებენ თეორიის შინაარსსა და მისი გამოყენების საზღვრებს (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების სტრუქტურა

ნებისმიერი პიროვნების თეორიის ძირითადი ნიშანია სტრუქტურული კონცეფციები, რომელიც შეეხება სხვადასხვა სიტუაციებსა და სხვადასხვა დროში ადამიანების მიერ დემონსტრირებულ შედარებით უცვლელ მახასიათებლებს. ეს სტაბილური მახასიათებლები წარმოადგენენ ადამიანის ფსიქიკის ძირითად საშენ ერთეულს. ამ თვალსაზრისით, ისინი ანალოგიურია ისეთი ცნებებისა, როგორცაა ატომი და უჯრედი საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში, თუმცა, სტრუქტურული კონცეფციები თავისი ბუნებით მკაცრად ჰიპოთეტურია. მათი დანახვა შეუძლებელია მიკროსკოპში, ვთქვათ, ტვინის ნეირონის მსგავსად (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

იმის ასახსნელად, თუ რას წარმოადგენენ ადამიანები, პერსონოლოგები გვთავაზობენ მრავალრიცხოვან კონცეფციას ერთგვარ მოზაიკას. სტრუქტურის კონცეფციათა ორი ძირითადი სახე არსებობს (Хьелლ Л., 1997; გერიგი, რ. და ზიმბარდო, ფ., 2009):

პიროვნების ნიშანთა კონცეფცია

სტრუქტურის შტრიხთა ყველა კონცეფცია ამოდის დაშვებიდან, რომ პიროვნება არის ნიშნების (ტრეიტების⁵) კრებული. ნიშანი განიხილება, როგორც მდგრადი თვისება ან ადამიანის მიდრეკილება გარკვეული სახის ქცევის, აზროვნების, გრძობების, რეაქციების და ა.შ. განხორციელებისკენ. ადრეული ტრეიტ-თეორიები დიდად არ განსხვავდებოდა განსაზღვრებათა სიისგან; პიროვნება განისაზღვრებოდა ამ ჩამონათვალთ. აქ ადგილი აქვს გარკვეულ მსგავსებას არაპროფესიონალის მიერ მოცემულ განსაზღვრებასთან, როდესაც იგი მსჯელობს სხვა ადამიანების ყველაზე დამახასიათებელი ქცევითი რეაქციების შესახებ. პიროვნების ნიშანთა გავრცელებული მაგალითებია იმპულსურობა, პატიოსნება, მგრძობიარობა, მორცხობა. უფრო გვიანდელი მიდგომები იყენებენ ფაქტორულ ანალიზს და ცდილობენ პიროვნების ძირითადი განზომილებების გამოყოფას. აქ ყველაზე გავლენიანია კეტელის თეორია, რომელიც ეფუძნება საწყის ნიშანთა ცნებას. კეტელის აზრით, პიროვნების თეორიის მიზანია პიროვნების ტრეიტთა ისეთნაირად ფორმულირებული მატრიცის შექმნა, რომ შესაძლებელი იყოს ქცევის პროგნოზირება. კეტელი, ოლპორტი და აიზენკი, პიროვნების შტრიხთა შესწავლის წამყვანი ავტორიტეტები, ვარაუდობდნენ, რომ პიროვნების სტრუქტურის სქემატურად წარმოდგენა უმჯობესია ქცევის საფუძველში მყოფი ჰიპოთეტური თვისებების ტერმინებით (გერიგი, რ. და ზიმბარდო, ფ., 2009; Хьелл Л., 1997).

⁵ ტრეიტ – ინგლ. trait – ნიშანი, თვისებურება, შტრიხი, მახასიათებელი.

პიროვნების ტიპთა კონცეფცია

პიროვნების ტიპს უწოდებენ მრავალრიცხოვან განსხვავებულ შტრიხთა ერთობლიობას, რომელიც (ეს ერთობლიობა) წარმოადგენს მკაფიოდ შემოფარგლული საზღვრების მქონე დამოუკიდებელ კატეგორიას. პიროვნების შტრიხებით დაინტერესებული კონცეფციებისგან განსხვავებით, ასეთი კონცეფციები უფრო მდგრად და მეტად განზოგადებულ ქცევით მახასიათებლებს მოიაზრებენ. ადამიანები ხასიათდებიან რა სხვადასხვა ზომით გამოხატული მრავალი შტრიხით, მათ, ჩვეულებრივ, ამა თუ იმ ტიპს მიაკუთვნებენ. მაგალითად, იუნგი ფიქრობდა, რომ ადამიანები ორ კატეგორიად შეიძლება დაყვით: ინტროვერტებად და ექსტრავერტებად. ამ პოზიციიდან ნებისმიერი პიროვნება აუცილებლად ან ერთია, ან – მეორე.

ტიპთა კონცეფციებიდან უძველესია ჰიპოკრატეს თეორია – მოძღვრება ტემპერამენტის ტიპების შესახებ. იგი ასახელებს ოთხ ტიპს: ქოლერიკს, სანგვინიკს, მელანქოლიკსა და ფლეგმატიკს. აქ ძირითადი დაშვებაა, რომ თითოეული პიროვნება ამ ოთხი ბაზისური ელემენტის გარკვეული ბალანსის პრეზენტაციაა. ერთ-ერთი ყველაზე სრული ტიპოლოგიური თეორია ეკუთვნის შელდონს, რომელიც მიიჩნევს, რომ სხეულის კონკრეტული ტიპის აღნაგობა განაპირობებს გარკვეული ტიპის პიროვნების განვითარებას (გერიგი, რ. და ზიმბარდო, ფ., 2009).

პიროვნების თეორიები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან პიროვნების სტრუქტურის აღსაწერად გამოყენებული კონცეფციების მიხედვით. ზოგიერთი თეორეტიკოსი გვთავაზობს ძალზე რთულ და დეტალურად დამუშავებულ კონსტრუქციებს, რომელთა მრავალრიცხოვანი შემადგენელი ნაწილები მრავალჯერ უკავშირდება ერთმანეთს. ასეთია, მაგალითად, ფროიდის სამდონიანი (იდი, ეგო, სუპერ-ეგო) სტრუქტურა. ზოგიერთი თეორეტიკოსი კი, პირიქით, უფრო მარტივად ორგანიზებულ სისტემებს გვთავაზობს, შეზღუდული რაოდენობის შემადგენელი ნაწილებითა და მათ შორის მცირე რაოდენობის კავშირებით. ასეთი კონცეფციების ილუსტრაციაა კოგნიტივისტ ჯორჯ კელის პიროვნული კონსტრუქტების კონცეფცია, რომელიც პიროვნების სტრუქტურის შედარებით უცვლელი განზომილებების ახსნისთვისაა მოწოდებული.

შეიძლება ითქვას, რომ ეს ორი ტიპის კონცეფცია გარკვეულწილად ერთი მედლის ორი მხარეა. ტიპის კონცეფციები, ძირითადად, ფოკუსირდება იმაზე, რაც საერთოა პიროვნებებისთვის, ხოლო შტრიხთა კონცეფციები – იმაზე, რაც განასხვავებს მათ ერთმანეთისგან.

ამრიგად, პიროვნებისადმი ნებისმიერი მიდგომა, თუ მას სარგებლიანობაზე აქვს პრეტენზია, ასე თუ ისე უნდა განიხილავდეს საკითხს: რას წარმოადგენს ადამიანის ქცევის სტაბილური, უცვლელი ასპექტები. სტრუქტურის პრობლემა და, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, მისი ორგანიზაციის ბუნება და გავლენა ინდივიდის ფუნქციონირებაზე, ყველა პიროვნების თეორიის ცენტრალურ კომპონენტს წარმოადგენს (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების დინამიკა

მთლიანობითი პიროვნების თეორია უნდა ხსნიდეს, თუ რატომ იქცევიან ადამიანები ასე და არა სხვაგვარად. მოტივაციის კონცეფციები ანუ, სხვა სიტყვებით, ინდივიდუალური ფუნქციონირების პროცესუალური ასპექტები, ფოკუსირდება ადამიანის ქცევის დინამიკურ, ცვალებად თავისებურებებზე. პიროვნების თეორიის ამ კომპონენტის შესახებ შეიძლება მსგავსი ტიპის კითხვები დაისვას: “რატომ ისახავენ ადამიანები ამა თუ იმ მიზნებს და ესწრაფვიან მათ მიღწევას?”; “რა სპეციფიკური მოტივები უბიძგებენ ადამიანებს მოქმედებისკენ და წარმართავენ მის ქცევას?”

ქცევის ამჟამიერი, მიმდინარე ასპექტების გაგების მცდელობებთან შეჭიდულმა პირობებმა მრავალრიცხოვან თეორიულ აღმოჩენებამდე მიგვიყვანა. ზოგიერთ თეორიაში გამოითქმება ვარაუდი, რომ ყველა პიროვნული პროცესი – სექსუალური განმუხტვიდან იუმორის გრძნობამდე – ინდივიდის მიერ დამაბულობის შემცირების მცდელობებიდან მომდინარეობს. მოტივაციის ე.წ. *რედუქციონისტული მოდელი* (რომელიც პირველად აღწერა ფროიდმა) ვარაუდობს, რომ ინდივიდის ფიზიოლოგიური (ბიოლოგიური) მოთხოვნილებები ქმნის დამაბულობას, რაც აიძულებს მას ეძიოს განმუხტვა ამ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების გზით. ძირითადი სასიცოცხლო მოთხოვნილებების, როგორცაა შიმშილი, წყურვილი, ძილის მოთხოვნილება, სქესობრივი ურთიერთობის მოთხოვნილება, ადამიანის მოტივაციის ახსნაში დამაბულობის რედუქციის პოზიციიდან ლაგდება (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

რედუქციონისტების საპირისპიროდ, სხვა თეორიები ძირითად აქცენტს აკეთებენ ადამიანის მისწრაფებაზე გარემოს ფლობისაკენ და სიამოვნების მიღწევის მიზნით ახალი გამოცდილების მიღების წყურვილზე. ამ თვალსაზრისის მომხრენი ამტკიცებენ, რომ რაც უფრო ზრდასრული ხდება ადამიანი, მით უფრო ხშირად მიემართება მისი ქცევა ახალი უნარ-ჩვევების მიღებაზე, ძირითადად, იმისთვის, რომ აიმაღლოს კომპეტენტურობა ანდა ეფექტურად მოახდინოს გარემოსთან ურთიერთქმედება; და, ამასთან, უფრო იშვიათად არის მისი ქცევა მიმართული მხოლოდ დამაბულობის შემცირებაზე (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების განვითარება

თუ პიროვნებას განვიხილავთ, როგორც სტაბილური, ხანგრძლივად არსებული მახასიათებლების ერთიანობას, გაგება იმისა, თუ როგორ ვითარდებიან ისინი, უბრალო ცნობისმოყვარეობაზე მეტ მნიშვნელობას იძენს. ტერმინი “განვითარება” მიუთითებს იმ ცვლილებებზე, რომელიც დროთა განმავლობაში მიმდინარეობს ადამიანის სხეულის, აზროვნების ან ქცევის სტრუქტურაში, ორგანიზმში მიმდინარე ბიოლოგიური პროცესებისა და გარემო პირობების ზემოქმედების შედეგად. ჩვეულებრივ, ეს ცვლილებები პროგრესირებს და გროვდება, რასაც ორგანიზაციის გაძლიერებამდე და ფუნქციის გართულებამდე მივყავართ. განვითარების კონცეფცია ფოკუსირდება საკითხზე, თუ როგორ იცვლება

პიროვნების ფუნქციონირების მოტივაციის ასპექტები დაბადებიდან მოწიფულობამდე და შემდეგ მოხუცებულობამდე. ამ ცვლილებათა ახსნა პიროვნების თეორიის ერთ-ერთი ცენტრალური კომპონენტია.

პიროვნული განვითარება მთელი ცხოვრების მანძილზე მიმდინარეობს. შესაბამისად, ზოგიერთი თეორეტიკოსი ადამიანის ცხოვრების მანძილზე ზრდის ფაზებისა და განვითარების გასაგებად განვითარების სტადიურ მოდელს გვთავაზობს. ამ მიდგომის ერთ-ერთი მაგალითია ფროიდის თეორია, რომელშიც პიროვნების ფორმირება წარმოდგენილია ფსიქოსექსუალური განვითარების თანმიმდევრული სტადიების სახით. მეორე მაგალითია ერიკსონის განვითარების უნივერსალური რვა სტადიის კონცეფცია. ზოგიერთი თეორეტიკოსი ხაზს უსვამს დედა-შვილის ურთიერთქმედებას, როგორც მნიშვნელოვან ფაქტორს განვითარების პრობლემის გაგებისათვის. კარლ როჯერსი, მაგალითად, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა იმას, თუ როგორ ხდება ინდივიდის მე-კონცეფციის ფორმირება, როგორც შემეცნების, ისე ემოციური თვალსაზრისით, მშობელთა განწყობებისა და ქცევების ზეგავლენით პიროვნების ფორმირების ამ ეტაპზე (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნული ზრდა მრავალი გარეგანი და შინაგანი დეტერმინანტითაა განპირობებული. გარეგან ანუ გარემოს დეტერმინანტებს მიეკუთვნება: ინდივიდის მიკუთვნებულობა გარკვეული კულტურისადმი, სოციალურ-ეკონომიკური კლასისადმი და თითოეული ოჯახისათვის დამახასიათებელი უნიკალური გარემოსადმი. გარეგან დეტერმინანტებში მოიაზრება გენეტიკური, ბიოლოგიური და ფიზიოლოგიური ფაქტორება.

ამა თუ იმ კულტურისადმი მიკუთვნებულობას, სოციალიზაციის მეშვეობით, საბოლოო ჯამში, მიყვარათ აზროვნების, ემოციებისა და ქცევების ნორმატიულ მოდელზეამდე. იმისდა მიუხედავად, ვაცნობიერებთ ჩვენ ამას თუ არა, კულტურული გარემო გვიყალიბებს მე-ს ხატს, სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის ფორმას, მოთხოვნილებებსა და მათი დაკმაყოფილების საშუალებებს, ასევე, მიზნებს, რომელთა მიღწევას ვესწრაფვით. ზუსტად ასევე, გარკვეულ სოციალურ-ეკონომიკურ კლასთან მიკუთვნებულობა გავლენას ახდენს ფასეულობათა, განწყობათა და ცხოვრების სტილის თავისებურებებზე. ოჯახური გარემოს ზეგავლენაც, ასევე, საგრძნობლად აისახება ინდივიდის განვითარებაზე. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მშობელთა მრწამსს, მიზნებსა და ქცევის ფორმებს. მშობლები მიბაძვის მოდელის როლს ასრულებენ და საკუთარი ქცევების საშუალებით ზეგავლენას ახდენენ შვილებზე და ეს გავლენა მთელი ცხოვრების მანძილზე მიყვებათ მათ (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

გენეტიკური ფაქტორები – ეს ქცევაზე ზემოქმედების ის სახეა, რომელსაც ბავშვები მემკვიდრეობითობის მექანიზმების საშუალებით იღებენ მშობლებისაგან. გარემოს ფაქტორებთან ერთად, ისინი ცენტრალურ როლს ასრულებენ პიროვნების განვითარების თავისებურებათა განპირობებაში.

გენეტიკური და გარემოს ფაქტორთა ფარდობითი მნიშვნელოვნობის შესახებ მიმდინარე დებატებმა ბიძგი მისცა ახალი თეორიული წარმოდგენების განვითარებას. საუბარია იმაზე, თუ როგორ უნდა ურთიერთქმედებდეს ეს ფაქტორები ერთმანეთთან, რომ საბოლოოდ ქცევის გარკვეული მახასიათებლები

მივიღოთ. ასეთი ინტერაქციული პოზიციის მქონე თეორეტიკოსები თვლიან, რომ ნებისმიერი ინდივიდი იზრდება გარემოს ზემოქმედების ქვეშ და ვითარდება გენეტიკური მახასიათებლების გავლენით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ამ პოზიციის თანახმად, მემკვიდრეობითობა ზღუდავს ამა თუ იმ მახასიათებლის განვითარების დიაპაზონს, მაგრამ, ამავე დროს, ამ დიაპაზონის ფარგლებში მახასიათებლების შემდგომი განვითარება გარემოს ფაქტორებით განისაზღვრება.

პიროვნების თეორიები განსხვავდება ერთმანეთისგან იმისდა მიხედვით, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭება ცხოვრების მანძილზე განვითარებისა და ცვლილებების საკითხებს; განვითარებაზე პასუხისმგებელ ფაქტორთა აღწერით; ასევე, პიროვნების განვითარებაზე მოქმედი გენეტიკური და გარემოს ფაქტორთა შედარებითი როლის აღიარებით. მიუხედავად ამისა, სრული პიროვნების თეორია უნდა ხსნიდეს ადამიანის ქცევის საფუძველში მყოფი სტრუქტურებისა და პრინციპების განვითარებას (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

ფსიქოპათოლოგია

კიდევ ერთი პრობლემა, რომლის წინაშეც დგება ნებისმიერი პიროვნების თეორია – ესაა იმის ახსნის აუცილებლობა, თუ რატომ ვერ ახერხებს ზოგიერთი ადამიანი საზოგადოების მოთხოვნებისადმი ადაპტირებას და მასში ეფექტურად ფუნქციონირებას. ფაქტიურად, თითოეული პერსონოლოგი ყურადღებას უთმობს საკითხს იმის შესახებ, თუ რატომ ახორციელებს ზოგიერთი ადამიანი ქცევის პათოლოგიურ ან არაადეკვატურ სტილს ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ეტიოლოგია – არანორმალური (პათოლოგიური) ფუნქციონირების მიზეზების შესწავლა და ახსნა – პიროვნების თეორიის ამ კომპონენტის ცენტრალური თემაა (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

პათოლოგიური ქცევის მიზეზთა ახსნის აუცილებლობამ ერთმანეთისგან განსხვავებული მიდგომების განვითარებამდე მიგვიყვანა. მაგალითად, ფსიქოდინამიკური ორიენტაციის თეორეტიკოსები თვლიან, რომ ბავშვობაში გადაუჭრელმა კონფლიქტებმა შეიძლება მოზრდილობაში პათოლოგიური ქცევა გამოიწვიოს. თავად ეს კონფლიქტები ურთიერთგამომრიცხავი სურვილების (სექსისა და აგრესიის სფეროში) თანაარსებობის შედეგად წარმოიქმნება. კონფლიქტები იწვევს ავადმყოფური სიმპტომების ჩამოყალიბებას. ვინაიდან ეს კონფლიქტები არ ცნობიერდება და ადამიანს არ ესმის, რა გახდა სიმპტომთა გაჩენის მიზეზი, სიმპტომები ძლიერდება და ამით მტკივნეულობაც იმატებს. ბიპვეორალური მიმართულება, პირიქით, თავად ქცევას განიხილავს, როგორც პრობლემას. მსგავს პოზიციებზე მდგარი მეცნიერები თვლიან, რომ პათოლოგიური ქცევის ასახსნელად არ არის აუცილებელი ჰიპოთეზების აგება და სიღრმისეული, დაკვირვებისთვის ხელმიუწვდომელი მექანიზმების დეტალური კვლევა. ამის ნაცვლად, უნდა გაანალიზდეს, როგორ მოხდა გადახრილი ქცევის დასწავლა წარსულში და ინდივიდუმის გარემოს რა პირობების დახმარებით შენარჩუნდა აწმყოში (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ზოგიერთი თეორეტიკოსი ვარაუდობს, რომ ადამიანების ქცევა, ნორმალურიც და პათოლოგიურიც, ოჯახური გარემოს, საზოგადოებისა და კულტურის დაღს ატარებს. ჩვენ ყველა ოჯახის, მეგობრების, ნაცნობი და უცნობი ადამიანების სოციალური კარკასის ნაწილს წარმოვადგენთ; გარშემომყოფებთან ურთიერთობის ზოგიერთი ტიპი აძლიერებს გადახრებს ქცევაში და ზოგჯერ მათი წარმოქმნის მიზეზიც ხდება. ფსიქიკური პათოლოგიის სოციოკულტურული მოდელის მომხრენი ამტკიცებენ, რომ სტრესები და კონფლიქტები, რომელსაც ადამიანები განიცდიან ყოველდღიურ ურთიერთობაში, შეიძლება იწვევდნენ და განამტკიცებდნენ (ინარჩუნებენ) ქცევის პათოლოგიურ ფორმებს.

ფსიქიკურ აშლილობათა მიზეზების ანალიზის აუცილებლობამ მრავალი განსხვავებული მიდგომის გაჩენა გამოიწვია პიროვნების თეორიების განვითარების საკმაოდ მოკლე პერიოდში. უნდა აღინიშნოს, რომ სრული პიროვნების თეორია უნდა მოიცავდეს იმის მიზეზების დასაბუთებულ ანალიზს, თუ რატომ არის ზოგიერთი ადამიანისთვის ცხოვრება ასეთი დაძაბული და რატომ არ შეუძლიათ მათ პრობლემათა მოგვარების ეფექტური უნარ-ჩვევების გამომუშავება (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

ფსიქიკური ჯანმრთელობა

ცდილობს რა გაითვალისწინოს ადამიანის ქცევის ასპექტთა მრავალფეროვნება, სანდო პიროვნების თეორია უნდა იძლეოდეს ჯანმრთელი პიროვნების შეფასების კრიტერიუმებს. საკითხი შეეხება იმას, თუ კონკრეტულად რა შედის ცხოვრების ჯანსაღი წესის ცნებაში. ეს თემა ყველაზე ფართო კონცეპტუალურ მოდელთა მნიშვნელოვან კომპონენტს წარმოადგენს.

პიროვნების თეორიათა უმრავლესობაში განიხილება საკითხი: რისგან აიგება ფსიქიკური კეთილდღეობა. მაგალითად, ფროიდი ვარაუდობდა, რომ ზრდასრული პიროვნების ფუნქციონირება პროდუქტულად მუშაობისა და დამაკმაყოფილებელი ინტერპერსონალური ურთიერთობების შენარჩუნების უნარით ხასიათდება. მიუხედავად იმისა, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის ეს კრიტერიუმი ერთი შეხედვით ძალზე გლობალური და არასპეციფიკური ჩანს, უფრო მეტი ყურადღებით განხილვისას მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთება შეიძლება. ამრიგად, ფროიდის მიხედვით, მუშაობის უნარი გულისხმობს ხანგრძლივი, შორეული მიზნების დასახვისა და მათი მიღწევის უნარს, ასევე, შფოთვისთან იმგვარად გამკლავებას, რომ ეს უარყოფითად არ აისახოს ქცევაზე. დამაკმაყოფილებელ სოციალურ ურთიერთობებში მოიაზრება საფრთხის მოლოდინის გარეშე ემოციათა ფართო სპექტრით ტკბობისა და სექსუალური და აგრესიული იმპულსების დაკმაყოფილებაში კონსტრუქციული, აღმშენებლობითი ელემენტების შეტანის უნარი (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

ფსიქიკური ჯანმრთელობა სოციალური დასწავლის თეორიის ტერმინებითაც შეიძლება განისაზღვროს. მაგალითად, ბანდურა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ცნებებს, რომელიც ცხოვრების მოთხოვნების დაკმაყოფილების (ჩვენს) უნარს ასახავს. მისი აზრით, თვითეფექტურობა ანუ საკუთარი უნარის გაცნობიერება, რომ ქცევის სწორედ ისეთი ფორმების ამორჩევა შეგვიძლია, რომელიც

აუცილებელია მიზნის მისაღწევად, წარმოადგენს შეგუების უმთავრეს თავისებურებას. მეტიც, ზანდურა ამტკიცებს, რომ ადამიანები, რომლებიც საკუთარ თავს ძლიერ პიროვნებებად მიიჩნევენ, უფრო რთულ მიზნებს ისახავენ და შედეგად მეტად წარმატებულნი არიან თავიანთი მიზნების მიღწევაში.

ზოგიერთი პერსონოლოგი დიდ ყურადღებას უთმობს ჯანმრთელი პიროვნების პორტრეტისა და ჯანსაღი ცხოვრების წესის ძირითადი მდგენელების შექმნას. ამ თვალსაზრისით, ყველაზე ნათელი მაგალითია მასლოუს თვითაქტუალიზაციის თეორია, რომელიც მოთხოვნილებათა იერარქიას ეყრდნობა. მასლოუს მიხედვით, ნორმალური პიროვნული ზრდისთვის საჭიროა მოთხოვნილებათა მნიშვნელოვნობის გადანაცვლება შედარებით პრიმიტიული მოთხოვნილებებიდან (ფიზიოლოგიური და უსაფრთხოების) უფრო ამაღლებულისკენ ანუ უფრო “ადამიანურისკენ” (ჭეშმარიტებისკენ და სილამაზისკენ). მასლოუ, ასევე, იკვლევდა თვითაქტუალიზაციის რეალიზირებული მოთხოვნილებების მქონე ადამიანებს და თავისი დაკვირვებების შედეგები პიროვნული პროფილის ტერმინებით ჩამოაყალიბა, სადაც შევიდა ისეთი თვისებები, როგორცაა რეალობის ეფექტური აღქმა, განმარტობისა და პირადი ცხოვრების მოთხოვნილება, საკუთარი თავისა და სხვების მიღება (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

უდაოა, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის შეფასების კრიტერიუმი ნებისმიერი ამომწურავად სრული პიროვნების თეორიის ცენტრალური საკითხია.

პიროვნების შეცვლა თერაპიული ზემოქმედებით

ვინაიდან პიროვნების თეორიები გარკვეულ ინფორმაციას იძლევიან ფსიქოპათოლოგიის მიზეზების გასაგებად, აქედან ბუნებრივად გამომდინარეობს, რომ ნორმიდან გადახრილი ქცევის კორექციის გზებსაც გვათავაზობენ. მეექვსე და ბოლო საკითხს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს პიროვნების შესახებ თეორიული მსჯელობებისთვის. ეს არის საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორ დაეხმაროთ ადამიანებს საკუთარი კომპეტენტურობის ამაღლებაში, არასაკმარისად ადაპტირებული ქცევის შემცირებასა და პოზიტიური პიროვნული ცვლილებების მიღწევაში (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

მრავალ პიროვნულ თეორიაში საკმაოდ დეტალურად არის დამუშავებული კლინიკური ანუ კონსულტაციური ასპექტები. ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს თითქმის იმავე რაოდენობის თერაპიული მიმართულების არსებობა, რამდენიც არსებობს თავად თეორია. მათ შორის განსხვავებას არა მარტო მკურნალობის მეთოდთა განსხვავებულობა ქმნის, არამედ – მთლიანად პიროვნებაზე მათ შემქმნელთა განსხვავებული შეხედულებები. ერთ პოლუსზე მოთავსებულია ფსიქოდინამიკური თეორია, რომელიც პირველხარისხიან მნიშვნელობას ანიჭებს ბავშვობის გაუცნობიერებელ კონფლიქტებსა და დასწავლის გამოცდილებას; ისინი ქცევის კონტროლის დომინანტურ ფაქტორებად განიხილება. ამიტომ თერაპიული ზემოქმედების ფსიქოდინამიკური მოდელი ფოკუსირდება იმაზე, რომ დაეხმაროს ადამიანებს ბავშვობის ასაკის კონფლიქტების ცნობიერებიდან განდევნილი მიზეზებისა და წყაროების გამოვლენაში. ასევე, იმის გაგებაში, თუ როგორ ზემოქმედებს ეს კონფლიქტები მათ ცხოვრებაზე მოზრდილობაში. მეორე

პოლუსზე მდებარეობს ბიჰევიორისტული თეორია, რომლის მიხედვითაც, ქცევას მნიშვნელოვანწილად ცხოვრებისეული მოვლენები და გარემო პირობები განაპირობებს. ამ პოზიციაზე მდგომი თეორეტიკოსები ვარაუდობენ, რომ დარღვეული ადაპტაციის მქონე ადამიანებმა ან თავის დროზე ვერ შეძლეს გარკვეული უნარ-ჩვევების შექმნა, რომელიც აუცილებელია ყოველდღიური ცხოვრების მოთხოვნებისადმი შესაბამისობაში ყოფნისათვის, ანდა შეიძინეს არასაკმარისი ან დეფექტური უნარ-ჩვევები, რომელიც განმტკიცების გარკვეული ფორმების ზემოქმედების შედეგად განუმტკიცდათ. შესაბამისად, მკურნალობის ბიჰევიორისტული მიდგომის ამოცანაა ადამიანებისთვის ახალი ქცევის ფორმების სწავლება ძველის, დეფექტურის ნაცვლად ან არასაკმარისად ადაპტური ქცევითი რეაქციებისგან მათი განთავისუფლება (Хьелл Л., Зиглер Д., 1997).

თერაპიული ზემოქმედების დახმარებით ადამიანს თავისი პიროვნებისა და ქცევის მრავალი ასპექტის გადაფასებისა და შეცვლის შესაძლებლობა ეძლევა, იქნება ეს საკუთარ თავზე წარმოდგენა, ინტერპერსონალური ურთიერთობების სტილი, შემეცნებითი პროცესები, ემოციური რეაქციები, ფასეულობები, ცხოვრებისეული მიზნები თუ დროის სტრუქტურირების ხერხები და ა.შ. თავის მხრივ, პიროვნული თავისებურებების დეტალური შესწავლა გვეხმარება იმ საშუალებების შერჩევაში, რომლითაც შესაძლებელი იქნება ქცევის არასასურველი ფორმების მოდიფიცირება ისე, რომ მოცემულ ინდივიდს შეეძლოს ფუნქციონირების უფრო ეფექტურ ხერხებზე გადასვლა.

არსებობს მრავალი განსხვავებული თეორიული მიდგომა პიროვნების გაგებისადმი. მიუხედავად მთელი მათი მრავალფეროვნებისა, პიროვნების თეორიებს გააჩნიათ ზოგადი კონცეპტუალური საფუძველი, ჩარჩო, რომელიც ექვსი ძირითადი ბლოკისაგან შედგება: სტრუქტურა, მოტივაცია, განვითარება, ფსიქოპათოლოგია, ფსიქიკური ჯანმრთელობა და პიროვნების ცვლილება თერაპიული ზემოქმედებით. თეორიის მიერ ამ ბლოკთაგან თითოეულის ასახსნელად შემოთავაზებულ კონცეფციათა ერთობლიობა მეტყველებს მოცემული პიროვნების თეორიის ძირითად შინაარსზე. ამ კონცეპტუალურ საკითხთა გადაჭრის მეთოდები საშუალებას გვაძლევენ, გავიგოთ თითოეული თეორიული კონცეფციის შედარებით ზოგადი პერსპექტივები (Хьелლ Л., Зиглер Д., 1997).

პიროვნების ფსიქოლოგიის ორი ძირითადი მიმართულება

ოლპორტი პიროვნების ფსიქოლოგიაში ორ ძირითად მიმართულებას გამოყოფს (იხ. ცხრილი 3):

1. ბიოფიზიკურს ანუ კონტინენტურს. აქ იგი განარჩევს ხუთი ტიპის თეორიას, ესენია:

- 1) კრებითი - პიროვნება განიხილება, როგორც გარკვეული ნასახების, ინსტინქტების, მოტივებისა და ლტოლვების ერთობლიობა;

- 2) მთლიანობითი - პიროვნება განიხილება, როგორც ერთი მთლიანი, ინტეგრირებული პიროვნება;
- 3) დისკრიმინაციული - პიროვნებას განსაზღვრავს სხვებისგან განმასხვავებელი ნიშანი;
- 4) იერარქიული - პიროვნება იერარქიულია ანუ მას სხვადასხვა დონეები აქვს;
- 5) ბიოლოგისტური.

2. ბიოსოციალურს ანუ ანგლო-საქსურს.

ცხრილი 3. ორი მიმართულება ფსიქოლოგიაში ოლპორტის მიხედვით.

მიმართულება	ბიოფიზიკური ანუ კონტინენტური	ბიოსოციალური ანუ ანგლო-საქსური
ფილოსოფიური წანამძღვრები	ლაიბნიცის მოძღვრება (ფსიქიკურისა და ფიზიკურის პარალელიზმის იდეა)	ლოკის მოძღვრება (ფსიქიკური და ცნობიერი იგივეობრივი ცნებებია)
ძირითადი დებულება	<ul style="list-style-type: none"> • სულს სპონტანურობა ახასიათებს. ბავშვს დაბადებიდანვე აქვს ინსტინქტები, ნასახები, რომლებიც სპონტანურად მოჰყვება მას. აღიარებულია მემკვიდრეობითობა. • ცნობიერების შინაარსების ახსნა უნდა მოხდეს არაცნობიერი ფსიქიკურის საფუძველზე, ე. ი. ცნობიერება არ არის თავის თავში დასაბუთებული სინამდვილე. 	<ul style="list-style-type: none"> • ადამიანი რეაქტიულია, იგი ტაბულა რასაა. მას არაფერი აქვს შინაგანი და გამლიზიანებლის გარეშე ასეთივე დარჩება. თუ იქნება გამლიზიანებელი, "სუფთა დაფა" შეივსება. • ცნობიერების შინაარსების ახსნა ცნობიერებისავე შინაარსებით უნდა მოხდეს, ე. ი. ცნობიერება თავის თავში დასაბუთებული სინამდვილეა.
პიროვნების განმარტება	პიროვნება ობიექტურად არსებობს. მას ჩვენგან დამოუკიდებლად აქვს თავისი სახე. ქცევის განმსაზღვრელი რეალურად არსებობს პიროვნებაში და ის თანდაყოლილია (ტემპერამენტი, ნიშნები და ა. შ.). პიროვნება არის სუბიექტის მახასიათებლები ანუ თვისებები. მას გააჩნია როგორც აღქმადი, ისე - ორგანული მხარე. აქედან გამომდინარე, პიროვნება უნდა დავუკავშიროთ ინდივიდის სპეციფიკურ თვისებებს, რომლებიც ობიექტურ აღწერასა და გაზომვას ექვემდებარება.	პიროვნება განიხილება ისე, თუ როგორ ეჩვენება ის სხვას. მას უფრო ნიღბის მნიშვნელობა აქვს. პიროვნება ფიქციაა, შედგენილია დამკვირვებლის მიერ, რათა წესრიგში მოიყვანოს, ფორმა მისცეს პიროვნების გამოვლინებათა მრავალფეროვნებას. უფრო შეესატყვისება ტერმინის ყოფით გამოყენებას, რადგან აიგივებს მას ინდივიდის "სოციალურ მასტიმულირებელ ღირებულებასთან". სწორეს სხვათა რეაქცია განსაზღვრავს ინდივიდის პიროვნებას. ინდივიდს არ გააჩნია არავითარი პიროვნება იმის გარდა, რომელიც მოცემულია გარშემომყოფთა

		რეაქციებში ანუ სუბიექტის პიროვნება მოცემულია მასზე მორეაგირე სხვებში.
კვლევის მეთოდი	გამოითქმება ჰიპოთეზა, მიდგომა პიროვნების არსისადმი. განისაზღვრება, თუ რა იგულისხმება მასში და შემდეგ მოწმდება ემპირიულად.	შეისწავლება პიროვნების ემპირიული გამოვლინებანი და შემდეგ ამ მონაცემებზე დაყრდნობით აიგება პიროვნების კონსტრუქტი.
ძირითადი საკვლევი პარამეტრები	<ul style="list-style-type: none"> • შინაგანი ნასახები • კონსტიტუციური მონაცემები • პიროვნების სტრუქტურის სიმყარე • პიროვნების შედარებითი დამოუკიდებლობა საზოგადოებისგან • შედარებითი უცვლელობა 	<ul style="list-style-type: none"> • გარე, ობიექტური ქცევა • ზედაპირული ნიშნები • ქცევის მოტორული კომპონენტები • ინტერპერსონალური ურთიერთობები • პიროვნების მოდიფიცირების შესაძლებლობები

ბოლფრიდ ვილჰელმ ლაიბნიცი (1646-1716)

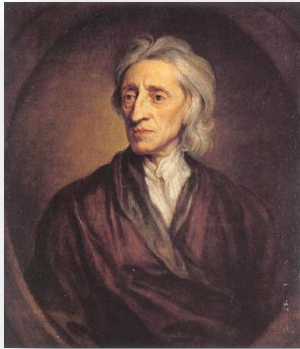
ლაიბნიცი არაცნობიერი ფსიქიკურის შესახებ მოძღვრების წარმომადგენელია. გარდა ამისა, იგი ფსიქოფიზიკური უნივერსალური პარალელიზმის პოზიციაზე დგას. უნივერსალური პარალელიზმი ნიშნავს, რომ ყოველი ფიზიკური პროცესის პარალელურად მიმდინარეობს ფსიქიკური პროცესი და, პირიქით, ყოველი ფსიქიკური პროცესის პარალელურად – ფიზიკური პროცესი; ე.ი. ფსიქოფიზიკურ პარალელიზმს უნივერსალური ხასიათი აქვს. ბუნებაში ჰარმონია სუფევს, რომელიც თავისთავად არის ჩადებული მონადის წინასწარ მოცემულ ბუნებაში. ლაიბნიცის მიხედვით, არსებულის, სუბსტანციის ძირითადი არსი აღქმის

მსგავსია. ამიტომ მისი განვითარების პროცესი იგივეა, რაც ნათელყოფის პროცესი. ეს ნიშნავს, რომ სუბსტანცია სხვადასხვა ხარისხის ცნობიერებით ხასიათდება. არსებობს არაცნობიერი სუბსტანცია და არსებობს მაქსიმალური ცნობიერების მდგომარეობა. განვითარების პროცესი ამ ორ უკიდურეს მდგომარეობას შორის მიმდინარეობს. მარტივი სუბსტანცია ანუ მონადა არის უსასრულოდ მცირე პერცეფცია, რომელიც არაცნობიერი ხასიათისაა, მაგრამ როდესაც ასეთი მცირე პერცეფციები ერთიანდებიან, ადგილი აქვს აპერცეფციას ანუ არაცნობიერი სუბსტანციის ცნობიერების ფაქტად გადაქცევას ანუ ხდება მისი გაცნობიერება.

ბუნებრივად ჩნდება კითხვა: როგორ ხდება არაცნობიერი სუბსტანციების გაერთიანება და ამ ერთიანობის ცნობიერების ფაქტად ქცევა? ლაიბნიცი ასეთ შედარებას გვთავაზობს: როცა ზღვა ლელავს, ტალღების შეხეთქება ხმას გამოსცემს. ეს ხმა წყლის მოლეკულათა შეჯახების შედეგად წარმოიქმნება,

მაგრამ ორი მოლეკულის შეჯახების ხმას ჩვენ ვერ აღვიქვამთ; ეს უსასრულოდ მცირე პერცეფციაა (ანუ რჩება ჩვენი ცნობიერების მიღმა), მაგრამ როცა ერთმანეთს ეჯახება უსასრულოდ ბევრი მოლეკულა, ამ დროს ეს პერცეფციები ერთიანდება და ადგილი აქვს ცნობიერების ფაქტს – ხმა გვემის.

ჯონ ლოკი (1632-1702)

ლოკი ცნობიერების ფსიქოლოგიის წარმომადგენელია. მისი მოძღვრება შემეცნების ანუ გნოსეოლოგიის პრობლემაზეა ფოკუსირებული. შემეცნების საკითხს იგი მატერიალისტურად წყვეტს. ლოკის მიხედვით, შემეცნებისათვის აუცილებელია შემეცნებელი, მაგრამ ის, რისი შემეცნებაც ხორციელდება, შემეცნებლის გარეშე არსებობს. მარტივად რომ ვთქვათ, შემეცნების ობიექტი, იმისდა მიუხედავად, სუბიექტი იმეცნებს მას თუ არა, არსებობს შემეცნებლისგან დამოუკიდებლად. შემეცნება, როგორც ფენომენი, არის წარმოდგენები და იდეები⁶ ანუ შემეცნების შინაარსს, ცნობიერების შინაარსს სწორედ

ეს იდეები წარმოადგენენ.

ბუნებრივად ჩნდება კითხვა: საიდან მოდიან ეს იდეები? როგორია მათი ბუნება?

ლოკის მიხედვით, იდეა შეიძლება იყოს მარტივი და რთული. რთული იდეები მარტივი იდეებისგან შედგება. ფსიქიკურ ელემენტს წარმოადგენს მარტივი იდეა. ამრიგად, რთული იდეების შემეცნება ნიშნავს მის გაანალიზებას, დანაწევრებას მარტივ იდეებად. რთული და მარტივი იდეები მოცემულია ცნობიერებაში, ე.ი. ცნობიერება თავის თავში უშუალოდ დასაბუთებული სინამდვილეა. აქედან ნათელია, რომ ლოკი უშუალოდის პოსტულატზე დგას.

ლოკის მიხედვით, არსებობს შემეცნების ანუ მარტივი იდეების წარმოქმნის ორი გზა, ორი გამოცდილება: შინაგანი და გარეგანი. მარტივი იდეები აღმოცენდებიან გრძნობის ორგანოების საშუალებით ანუ გამღიზიანებელი ზემოქმედებას ახდენს გრძნობის ორგანოზე და შედეგად აღმოცენდება შეგრძნება. აღსანიშნავია, რომ ლოკი არ უშვებს თანშობილი იდეების არსებობას, ცხოვრებაში იდეები გარედან შემოდის, “იზადებიან”. მისთვის სული ანუ ცნობიერება დაუწერელი, სუფთა დაფაა, “ტაბულა რასაა” და მასზე დაიწერება მხოლოდ ის, რასაც შეგრძნებები მიაწვდიან.

ლოკი და ლაიბნიცი ერთ პერიოდში მოღვაწეობდნენ, მაგრამ ფსიქიკის შესახებ ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად განსხვავებული შეხედულებები მოგვცეს. მათ დასახეს ორი ძირითადი მიმართულება.

⁶ იდეა - უნდა დავაზუსტოთ, რომ ლოკი ტერმინით “იდეა” აღნიშნავს ხატის მოცემულობას იმისდა მიუხედავად, ეს ხატი წარმოდგენის ხატია თუ აღქმის ხატი.

ლოკის მიხედვით, ცნობიერება თავის თავში დასაბუთებული სინამდვილეა, მისი შინაარსები ცნობიერებისვე შინაარსებით უნდა აიხსნას. იგი უშუალოდ პოსტულატზე დგას. ლაიბნიცის აზრით კი, ცნობიერების შინაარსების ახსნა არაცნობიერი ფსიქიკის საფუძველზე უნდა მოხდეს. ე.ი. ცნობიერება არ არის თავის თავში დასაბუთებული.

ლოკთან ფსიქიკური და ცნობიერი იგივეობრივი ცნებებია. ლაიბნიცთან ფსიქიკური უფრო ფართე ცნებაა. ის თავის თავში აერთიანებს როგორც ცნობიერ, ასევე, არაცნობიერ ფსიქიკურს. ლაიბნიცთან დაძლეულია უშუალოდ პოსტულატი.

ფსიქიკურის გაგების, ახსნის ეს ორი სახეობა დღემდე უპირისპირდება ერთმანეთს და თანამედროვე ფსიქოლოგიაში ორივე მიმდინარეობაა წარმოდგენილი.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Allport, G. W. (1937). *Personality - A Psychological Interpretation*. New York: Henry Holt and Company.
- Allport, G. W. (1937). *Personality: A Psychological Interpretation*. New York: Holt and Company.
- Dillinger, T. G., Weigemann D. A. and Taneja N. (2003). Relating Personality with Stress Coping Strategies Among Military Student Pilots in a Collegiate Flight Training Program. . *Aviation Space and Environmental Medicine*, 54 (11), 945-949.
- Hogan, R.; Johnson, J. and Briggs, S. (1997). *Handbook of Personality Psychology*. San Diego: Academic Press.
- Maddi, S. (1968). *Personality Theories: a comparative analysis*. Homewood, Ill: Dorsey Press.
- McAdams, D. P. (1996). Personality, modernity, and the storied self: A contemporary framework for studying persons. *Psychological Inquiry*, 7(4), 295-321.
- McAdams, D. P. (2005). Studying Lives in Time: A Narrative Approach. In C. P.-M. Levi Rene, *Towards an Interdisciplinary Perspective on the Life Course: Advances in Life Course Research*, vol.10 (pp. 237-258). London: Elsevier Ltd.
- McAdams, D. P. (2006). *The Person: A New Introduction to Personality Psychology*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- McCrae R. R., Costa, P. T. (2003). *Personality in Adulthood: A Five Factor Theory Perspective*, 2nd ed. The Guilford Press: New York, London.
- Murray, H. (2008). *Explorations in Personality*. Oxford: University Press.
- Murray, H. (2008). *Explorations in Personality*. Oxford: University Press.
- Robins, R. W., Fraley, R. Ch., Krueger, R. F. (2007). *Handbook of Research Methods in Personality Psychology*. New York, London: The Guilford Press.

Капрара Дж., Сервон Д. (2003). *Психология личности*. Питер: изд. Питер.

Первин Л., Джон О. (2002). *Психология личности, теория и исследования*. Москва: изд. Прогресс.

Холл К. С., Линдсей Г. (1997). *Теории личности*. Москва: «КСП+».

Хьелл Л., Зиглер Д. (1997). *Теории личности*. изд. Питер.

გერიგი, რ. და ზიმბარდო, ფ. (2009). *ფსიქოლოგია და ცხოვრება*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.